Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Teorie a praxe přípravného řízení trestního

Katedra trestního práva

Bakalářská práce

Postavení poškozeného a oběti v trestním řízení

Michal Frýdl

2013/2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Postavení poškozeného a oběti v trestním řízení“ zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu své bakalářské práce panu doc. JUDr. Marku Fryštákovi, Ph.D., za pomoc a cenné rady při zpracování práce.

Zároveň bych chtěl poděkovat zejména mé manželce za její tolerantní přístup a pochopení v době zpracování práce a vlastně i po celou dobu studia.

Abstrakt se seznamem klíčových slov

Abstrakt

Tato bakalářská práce se věnuje poškozenému a oběti trestné činnosti, jejich postavení v trestním řízení a právům, která jsou jim právními předpisy přiznána. Oba pojmy jsou vzájemně porovnány. Je vymezena související právní úprava, včetně předpisů Evropské unie, zhodnocen soulad národní právní úpravy s právem EU a popsán vývoj předmětné legislativy i s důvody, které vedly k nedávným změnám. Jsou nastíněny problémy, které se vyskytly v souvislosti s účinností zákona o obětech, případně se dají očekávat v budoucnu a jsou navrženy možnosti, jak uvedené problémy vyřešit.

Seznam klíčových slov

Poškozený, práva poškozeného, zmocněnec poškozeného, oběť trestného činu, práva oběti, trestní řízení, adhezní řízení, trestný čin.

Abstract with list of key words

Abstract

This Bachelor Thesis deals with the injured person and victim of crime. It is also focuses on the situation of the victim of crime and the injured person during the criminal proceeding and their rights which are declared by the law system. Both terms are defined and compared. Related legal norms are described, as well as current EU directives. Mutual conformity between the national law system and EU legal system is described in detail, including the description of the history of described law norms and the reasons which have led to recent system changes. Problems raised during the creation of such law and its implementation are described as well as problems which may occur in future. Last but not least possible ways of solving such problems solution are described.

List of key words

Injured person, injured person´s rights, injured person´s attorney, victim, victim´s rights, criminal proceedings, adhesive procedure, crime.

Obsah

Úvod 6
1 Vymezení pojmů poškozený a oběť v trestním řízení 8
1.1 Poškozený 8
1.1.1 Práva poškozeného 8
1.1.2 Další zákonná ustanovení vztahující se k poškozenému 19
1.2 Zmocněnec poškozeného a jeho oprávnění 25
1.3 Oběť v trestním řízení 28
1.3.1 Práva obětí trestných činů 29
1.3.2 Právo na peněžitou pomoc 35
1.3.3 Základní zásady vztahující se k obětem trestných činů 37
1.4 Shrnutí základních rozdílů mezi poškozeným a obětí 38
2 Právní úprava poškozeného a oběti v trestním řízení a její nedávný vývoj 41
2.1 Právní úprava Evropské unie 41
2.2 Vnitrostátní právní úprava s uvedením zásadních nedávných změn v postavení poškozeného a oběti v trestním řízení 43
2.2.1 Poškozený 43
2.2.2 Oběť v trestním řízení 45
2.3 Zhodnocení české právní úpravy ve vztahu k požadavkům předpisů EU 46
3 Problémy související s přijetím zákona o obětech a úvahy de lege ferenda 52
Závěr 56
Seznam použitých pramenů 58

Úvod

Postavení poškozeného a oběti trestného činu je v současné době velice aktuální téma, a to nejen z důvodu nedávného přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o obětech“ nebo „ZOB“), ale i z hlediska dlouhodobých požadavků odborné a laické veřejnosti na zvýšení práv těchto osob a jejich faktického uplatnění v rámci trestního řízení. Jelikož si jsou oba pojmy poměrně blízké, pokusím se je v bakalářské práci blíže vysvětlit, popsat jejich postavení v rámci trestního řízení a uvést jejich práva, která jsou jim přiznávána současnou právní úpravou. Oba subjekty vzájemně porovnám, shrnu jejich případné rozdíly a pokusím se vysvětlit nutnost existence obou na první pohled velice podobných subjektů v rámci trestního řízení. Uvedu vnitrostátní a mezinárodní právní předpisy, které se vztahují k poškozenému a oběti trestné činnosti, provedu jejich rozbor a analýzu souladu vnitrostátní právní úpravy s předpisy Evropské unie. Pokud naleznu nějaký nesoulad ve znění vnitrostátní právní úpravy s parametry vytyčenými předpisy EU, pokusím se navrhnout úpravu případného nevyhovujícího znění daného předpisu. Budu také upozorňovat na nedávné zásadní změny právních předpisů, které se bezprostředně dotýkají postavení a práv poškozeného, oběti trestné činnosti a dalších na ně navázaných osob. Uvedu jak důvody přijetí těchto nových předpisů tak i očekávání od jejich budoucí aplikace. Jelikož je mi známo, že se po započetí účinnosti zákona o obětech vyskytly určité problémy či obavy z budoucí aplikace jednotlivých institutů uvedených v tomto novém zákoně, pokusím se sporná pravidla blíže nastínit a v rámci možností zmínit úvahy de lege ferenda.

Dané téma bakalářské práce jsem si vybral zejména z profesních důvodů. V rámci svého povolání se pravidelně setkávám s poškozenými a oběťmi trestné činnosti a znalost jejich oprávnění a další související právní úpravy je pro mě nezbytná. Jelikož v loňském roce došlo k nabytí účinnosti zákona o obětech, který značným způsobem posílil práva poškozených a obětí, a jak jsem již uvedl, zavedl mnoho nových institutů do trestního řízení a způsobů jednání orgánů činných v trestním řízení vůči

obětem, je pro mne i nanejvýš vhodné si zpracováním tohoto tématu upevnit a případně v některých ohledech i rozšířit své stávající znalosti týkající se dané oblasti.

Vzhledem k poměrně krátké době účinnosti nového zákona o obětech v této oblasti (nově zavedených institutů) samozřejmě prozatím chybějí podrobnější zkušenosti s aplikací nových práv poškozených a obětí a pochopitelně se prozatím postrádá i související judikatura Nejvyššího a Ústavního soudu. Při zpracování práce budu tedy pracovat s nyní dostupnými zdroji, a to jak se samotnými právními předpisy a případnými komentáři k těmto předpisům, tak i s různými stanovisky, odbornými články a metodikami. U nezměněných pravidel samozřejmě i s již dostupnou judikaturou. Do budoucna je však předpoklad, že některé současné právní výklady se budou měnit společně s výsledky rozhodování soudů.

Členění práce bude odpovídat výše uvedeným cílům práce. Práce se bude skládat ze tří základních kapitol. V první kapitole budou vysvětleny pojmy poškozeného a oběti v trestním řízení, podrobně uvedena jejich práva, případně další důležité skutečnosti, a shrnuty jejich vzájemné základní rozdíly. Ve druhé kapitole bude následovat popsání související právní úpravy, a to jak evropské, tak i české. V rámci druhé kapitoly popíšu i významné nedávné změny a nakonec zhodnotím soulad české a evropské legislativy. Ve třetí kapitole již budu nastiňovat jak praxí ověřené související problémy, tak i případně do budoucna očekávatelné problémy. Vlastní úvahy, názory a komentáře budu uvádět v průběhu celé práce. V závěru vyhodnotím stanovené cíle, uvedu, zda se mi podařilo odpovědět na položené otázky a jakou formou (za využití jakých postupů) se mi to podařilo. Závěrem se pokusím uvést, v čem spočívá přínos mé bakalářské práce na stanovené téma.

V souvislosti s daným tématem existují samozřejmě i další témata ke zpracování, jako např. podrobnější porovnání práv zkoumaných subjektů i s obviněným či obhájcem, těmto se však vzhledem k rozsahu bakalářské práce již patrně nebudu moci blíže věnovat.

Bakalářská práce bude odpovídat právní úpravě účinné k 1. dubnu 2014.

1 Vymezení pojmů poškozený a oběť v trestním řízení

Oba dva pojmy (poškozený a oběť v trestním řízení) si jsou poměrně blízké (částečně se oba pojmy dokonce i překrývají, neboť oběti např. náleží některá práva jako poškozenému v trestním řízení[1]) a zejména laickou veřejností nejsou příliš rozlišovány, nicméně se jedná o dva právně rozdílné pojmy – poškozený podle trestního řádu je procesní stranou trestního řízení, zatímco oběť upravená zákonem o obětech je adresátem zvláštní péče poskytované státem.

1.1 Poškozený

Za poškozeného se podle § 43 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“ nebo „TŘ“), považuje ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Ublížením na zdraví se rozumí takový stav, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje výkon obvyklé činnosti. Majetkovou škodou je jen skutečně vzniklá škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Nemajetkovou újmou může být např. morální škoda způsobená zpravidla některými trestnými činy proti lidské důstojnosti, např. trestný čin znásilnění podle § 185 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TrZ“), nebo škoda způsobená na právech, např. trestný čin poškození cizích práv podle § 181 TrZ[2]. Poškozeným může být jak fyzická či právnická osoba, tak i stát (např. u trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 TrZ).

1.1.1 Práva poškozeného

Poškozený (stejně jako jiné zákonem vyjmenované subjekty trestního řízení[3]) je oprávněn používat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka nebo jazyka, o kterém uvede, že ho ovládá (§ 2 odst. 14 TŘ). V minulosti se již

---

[1] JELÍNEK, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*, s. 14. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-49-6.

[2] FRYŠTÁK, M. a kolektiv. *Trestní právo procesní.* 3. aktualizované vydání, s. 33. Ostrava: KEY Publishing, 2012. ISBN 978-80-7418-160-3.

[3] Poznámka: pokud bude dále v textu uváděno, že „poškozený či jiná osoba má nějaké oprávnění“, nevylučuje to, že takovéto oprávnění má i jiná zákonem specifikovaná osoba.

vyskytla otázka, zda má poškozený při úkonu prostudování spisu a umožnění navržení doplnění vyšetřování podle § 166 odst. 1 TŘ právo na překlad písemností založených ve spisech (resp. přibrání tlumočníka), když neovládá český jazyk. Tato otázka byla Nejvyšším státním zastupitelstvím posouzena tím způsobem, že taková povinnost orgánům činným v trestním řízení není uložena[4].

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků. Řízení musí vést s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti (§ 2 odst. 15 TŘ). Tyto povinnosti orgánů činných v trestním řízení jsou přímo součástí základních zásad trestního řízení.

Poškozený může činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu[5], zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit (§ 43 odst. 1 TŘ). Tento výčet oprávnění je blíže upřesněn v konkrétních ustanoveních trestního řádu, která budou dále taktéž podrobněji uvedena.

Poškozený může navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2 TŘ). Pokud by poškozený uplatnil svůj návrh již v přípravném řízení a soud by ho poté opomněl přečíst po přednesení obžaloby a před výslechem obžalovaného, nemůže to mít vliv na

---

[4] Sdělení Analytického a legislativního odboru Nejvyššího státního zastupitelství z 6.12.2013 (1 SL 780/2013) adresované řediteli Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia Policie ČR na základě žádosti o stanovisko k otázce, „zda je uložena orgánům činným v trestním řízení povinnost přeložit písemnosti uvedené ve spise (resp. přibrat tlumočníka), s nimiž se lze seznamovat při možnosti prostudovat spis při skončení vyšetřování, jestliže poškozený prohlásí, že žádá takové písemnosti přeložit“, [on-line]. 4 s. [cit. 25.2.2014]. Dostupné z intranetových stránek Ministerstva vnitra ČR: viz Seznam použitých pramenů

[5] Podrobnosti k sjednávání dohody o vině a trestu jsou upraveny v § 175a TŘ.

existenci samotného nároku a následný výrok o náhradě škody obstojí, protože porušení povinnosti soudu nemůže být na újmu práv poškozeného[6]. Je-li sjednána dohoda o vině a trestu, je třeba návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě (§ 175a odst. 2 TŘ). Z návrhu musí být patrno, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy uplatňuje nebo z jakých důvodů a v jakém rozsahu se uplatňuje nárok na vydání bezdůvodného obohacení. Důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení, je poškozený povinen doložit. O těchto právech a povinnostech musí být poškozený poučen. Nebyl-li by pro rozhodnutí o nároku poškozeného dostatečný podklad a nebrání-li tomu důležité důvody, zejména potřeba vyhlášení rozsudku nebo vydání trestního příkazu bez zbytečných průtahů, soud poškozenému sdělí, jakým způsobem může podklady doplnit, a poskytne mu k tomu přiměřenou lhůtu, kterou mu zároveň určí (§ 43 odst. 3 TŘ). Tento návrh však nelze podat, bylo-li o nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení (§ 44 odst. 3 TŘ). Není-li podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení třeba provádět další dokazování, jež by podstatně protáhlo trestní řízení, soud odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem (§ 229 TŘ). Postup podle § 229 TŘ, kterým soud odkazuje poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, však není vhodný zejména tehdy, pokud poškozená osoba vystupuje v postavení utajeného svědka ve smyslu § 55 odst. 2 TŘ. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny dbát na zajištění ochrany utajených osob i na dobu po skončení trestního řízení. Proto soud, který rozhoduje o nárocích uplatněných poškozeným v postavení utajeného svědka podle § 55 odst. 2 TŘ, by měl při splnění všech podmínek § 228 odst. 1 TŘ poškozenému sám vyhovět. Je totiž nutné vzít v úvahu, že občanskoprávní úprava neobsahuje obdobné ustanovení o utajení

[6] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. února 2013, sp. zn. 11 Tdo 93/2013. *Uplatnění nároku poškozeného a povinnost soudu při rozhodování o něm.* In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

totožnosti účastníka řízení, což do určité míry limituje i právo poškozeného uplatnit svůj nárok na náhradu nemajetkové újmy v občanskoprávním řízení[7]. Rozhodování o nárocích poškozeného v rámci trestního řízení na základě jeho návrhu se nazývá tzv. adhezním řízením. Uplatňuje-li práva poškozeného osoba, které toto právo zřejmě nepřísluší, vysloví soud usnesením, že onu osobu jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští. Takové rozhodnutí nebrání uplatnění případného nároku před příslušným orgánem (§ 206 odst. 3 TŘ). Pokud by soud chybně nerozhodl o tom, že určitá osoba se jako poškozený nepřipouští k hlavnímu líčení, nezakládá to procesní práva této osobě jako poškozeného v trestním řízení a rozhodnutí o náhradě škody této osobě tedy není možné[8]. Jestliže poškozený uplatní v trestním řízení včas nárok na náhradu škody (nebo nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení), jež mu byla způsobena trestným činem, a v řízení pokračuje, běh promlčecí doby se zastaví (srov. § 648 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Nedošlo-li poté v trestním řízení k uložení povinnosti nahradit poškozenému uplatněnou náhradu škody (aj.), má poškozený možnost uplatnit nárok na náhrady škody (aj.) u civilního soudu v promlčecí době, jejíž běh pokračuje po skončení trestního řízení[9]. Řádným uplatněním nároku na náhradu škody v adhezním řízení ale není samotné podání trestního oznámení, jestliže neobsahuje požadavek, aby konkrétní osobě byla uložena povinnost k náhradě škody v určité výši[10].

Pokud je poškozený zároveň obětí trestného činu podle zákona o obětech trestných činů, má právo v kterémkoliv stadiu trestního řízení učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na jeho dosavadní život. Prohlášení lze učinit i písemně. Písemné prohlášení se v řízení před soudem provede jako listinný důkaz (§

---

[7] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. června 2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013. *Rozhodování o majetkové a nemajetkové újmě v adhezním řízení.* In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 25.2.2014].

[8] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2012, sp. zn. 8 Tdo 539/2012. *Účinky nesprávného použití § 206 odst. 3 tr. řádu.* In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

[9] Usnesení Nejvyššího soudu ČSR, sp. zn. 2 Cz 14/73. *Lhůta k uplatnění nároku na náhradu škody*. In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 25.2.2014].

[10] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. dubna 2011, sp. zn. 25 Cdo 3300/2010. *Stavění běhu promlčecí doby.* In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

43 odst. 4 TŘ; učinění prohlášení poškozeným v průběhu hlavního líčení upravuje ust. § 212a TŘ).

Výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení se poškozený může vzdát procesních práv, která mu trestní řád jako poškozenému přiznává (§ 43 odst. 5 TŘ). Pokud by se např. poškozenému vracela věc podle § 80 TŘ, bylo by ze strany poškozeného vzdání se práva k podání stížnosti nepochybně výhodné, jelikož by se mu věc mohla vrátit okamžitě (pokud by k podání stížnosti proti usnesení o vrácení věci neměla právo i jiná osoba) a nemuselo by se čekat na uplynutí lhůty k podání stížnosti.

Ustanovení § 43 TŘ o poškozeném se uplatní i v řízení v trestních věcech mladistvých [viz § 1 odst. 1, 3 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů] a v řízení proti právnickým osobám (viz § 1 odst. 1, 2 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim). To platí, pokud jde o řízení proti mladistvým i ohledně všech ostatních ustanovení oddílu sedmého (§ 43 až § 51a) TŘ. V trestním řízení vedeném proti právnické osobě se rovněž § 43 až § 51a TŘ použijí v zásadě v celém rozsahu[11].

Poškozený může navrhnout státnímu zástupci nebo soudu, aby uspokojení jeho nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem, bylo až do pravděpodobné výše škody nebo nemajetkové újmy nebo až do pravděpodobného rozsahu bezdůvodného obohacení zajištěno na majetku obviněného, je-li důvodná obava, že uspokojení tohoto nároku bude mařeno nebo ztěžováno (§ 47 odst. 1 TŘ). V přípravném řízení může státní zástupce nárok zajistit i bez návrhu poškozeného, vyžaduje-li to ochrana jeho zájmů, zejména hrozí-li nebezpečí z prodlení (§ 47 odst. 2 TŘ). Tento institut je dle současné právní úpravy možné využít až ve vyšetřování,

[11] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář.* 7 vydání, s. 509. Praha: C.H.Beck 2013. ISBN 978-80-7400-465-0.

tedy když je zahájeno trestní stíhání konkrétní fyzické či právnické osoby (obviněného), což může přinášet problémy ve chvíli, kdy je již podezřelé osobě jasné, že proti ní bude zahájeno trestní stíhání, a než se tak stane, naloží se svým majetkem takovým způsobem, že do budoucna zmaří uspokojení nároků poškozeného. A pokud již dříve nebyly využity jiné zajišťovací instituty podle § 79a až § 79f TŘ, ze kterých by případně za určitých okolností (např. pokud by již pominul důvod k zajištění podle § 79a až § 79f TŘ, ale naopak by vyvstal důvod pro postup podle § 47 TŘ) také mohly být uhrazeny nároky poškozeného, může dojít až k jejich nenávratnému zmaření. V této věci se tedy jeví jako účelné, aby došlo v budoucnu ke změně právní úpravy v tom smyslu, že by bylo za stanovených okolností možné zajistit majetek i podezřelého. Za majetek lze považovat souhrn všech majetkových hodnot, tedy věcí (movité, nemovité, včetně peněz v hotovosti), pohledávek a jiných práv a hodnot ocenitelných penězi, které náleží obviněnému[12].

Poškozený se může dát zastupovat zmocněncem (§ 50 odst. 1 TŘ; blíže viz podkapitola 1.2).

Pokud poškozený, který je zvlášť zranitelnou obětí podle zákona o obětech trestných činů, nebo jemuž byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, či který je pozůstalým po oběti, jíž byla trestným činem způsobena smrt, osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé přibráním zmocněnce, rozhodne na jeho návrh předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. Stejně rozhodne o takovém návrhu poškozeného, který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, není-li vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo její výši nebo vzhledem k povaze a rozsahu bezdůvodného obohacení zastoupení zmocněncem zjevně nadbytečné (§ 51a odst. 1 TŘ). Poškozený mladší než osmnáct let má nárok, nejde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy (§ 196

[12] STŘÍŽ, I., POLÁK, P., FENYK, J., HÁJEK, R. *Trestní zákoník a Trestní řád Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 2. díl trestní řád,* s. 152. Praha: Linde Praha, 2010. ISBN 978-80-7201-80-31.

TrZ), na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně i bez splnění výše uvedených podmínek (§ 51a odst. 2 TŘ). V případě, že si poškozený sám zmocněnce nezvolí, ustanoví jako zmocněnce za podmínek uvedených v § 51a odst. 1 nebo 2 TŘ předseda senátu, a v přípravném řízení soudce, advokáta. Náklady vzniklé přibráním takového zmocněnce hradí stát (§ 51a odst. 4 TŘ).

Poškozený může žádat, aby údaje o bydlišti a doručovací adrese, o místě výkonu zaměstnání či povolání nebo podnikání a o osobních, rodinných a majetkových poměrech byly vedeny tak, aby se s nimi mohli seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení, policisté a Probační a mediační služba, není-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení nebo pro řádné uplatnění práva na obhajobu osoby, proti níž se trestní řízení vede [§ 55 odst. 1 písm. c) TŘ]. Vznik daného institutu patří nepochybně k jedné z nejvíce pozitivně vnímaných změn zavedených novým zákonem o obětech. Před touto změnou na svědky a poškozené velice negativně působilo, že pachatelé trestné činnosti byli vyrozuměni o jejich bydlišti, zaměstnání apod. (ale nebyly splněny podmínky k utajení totožnosti a podoby svědka podle § 55 odst. 2 TŘ uvedené v následujícím odstavci) a v konečném důsledku to mohlo mít vliv i na jejich samotnou výpověď.

Pokud vystupuje poškozený zároveň jako svědek a zjištěné okolnosti nasvědčují tomu, že svědku (tedy zároveň poškozenému) nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědectví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí spočívající v porušení jejich základních práv, a nelze-li ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem, svědek může požádat o utajení své podoby a podepsat protokol pod smyšleným jménem a příjmením, pod kterým je pak veden. Pravé jméno, příjmení a další osobní údaje se poté do protokolu nezapisují, ale vedou se odděleně od trestního spisu a mohou se s nimi seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení v dané věci (§ 55 odst. 2 TŘ). A jak již bylo uvedeno dříve, poškozený v postavení utajeného svědka (§ 55 odst. 2 TŘ) může uplatňovat svoje nároky i v adhezním řízení.

Poškozený má samozřejmě právo podat trestní oznámení (podrobnosti týkající se podání jsou upraveny v § 59 TŘ). Podle § 8 odst. 1 věta druhá TŘ jsou však státní orgány povinny neprodleně oznamovat státnímu zástupci nebo policejním orgánům skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. U ostatních subjektů je podání oznámení ponecháno na jejich dobrovolnosti, avšak s výjimkou trestných činů vyjmenovaných v § 368 TrZ (neoznámení trestného činu; jedná se o nejzávažnější trestné činy), jejichž neoznámení je z důvodu jejich závažnosti pro společnost samo sankcionováno podle uvedeného ustanovení trestního zákoníku – z oznamovací povinnosti podle tohoto paragrafu trestního zákoníku jsou pouze za konkrétně v § 368 odst. 3 TrZ stanovených podmínek vyjmuti advokáti a jejich zaměstnanci, duchovní registrované církve a náboženské společnosti a osoby poskytující pomoc obětem trestných činů.

Mezi další oprávnění poškozeného patří možnost nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování, údajů osob podle § 55 odst. 1 písm. c) TŘ a osobních údajů svědka podle § 55 odst. 2 TŘ, může si z nich činit výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí (§ 65 TŘ). Sporné situace vznikají za situace, kdy je věc již např. pravomocně odložena podle § 159a odst. 1 TŘ, jelikož ve věci nešlo o podezření z trestného činu, a v některých případech orgány činné v trestním řízení neumožňují poškozeným, resp. zpravidla původním oznamovatelům, nahlédnout do spisu právě se zdůvodněním, že neboť se nestal trestný čin, nemohou oni ani být poškození a využívat procesní práva poškozeného. V případě odmítnutí umožnění nahlédnutí do spisu ze strany orgánů činných v trestním řízení tyto osoby mají ještě možnost do spisu nahlédnout se zdůvodněním, že je toho potřeba k uplatnění jejich práv (§ 65 odst. 1 věta poslední), a případně ještě podle zákona o svobodném přístupu k informacím[13].

Pokud by poškozený vystupoval i jako svědek, kterému hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, může požádat o

[13] Podle § 11 odst. 4 písm. a) zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, povinné subjekty neposkytnou informace o probíhajícím trestním řízení. Logickým výkladem tedy můžeme dovodit, že u ukončeného řízení by se již takové informace poskytnout měly (pokud by samozřejmě jejich zveřejnění nebránily nějaké jiné zákonné důvody).

specifikované informace o pobytu obviněného na svobodě či jeho vydání do zahraničí (§ 103a TŘ).

Poškozený, který má nárok na ustanovení zmocněnce, může žádat, aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který poškozený vyžádal. Žádosti nelze vyhovět, jestliže takový důkaz není pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení (§ 151a odst. 1 TŘ).

Kdykoliv v průběhu trestního řízení může poškozený žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu (§ 157a odst. 1 TŘ). Pokud by průtahy či závady měly být ze strany státního zástupce, žádost by vyřizoval státní zástupce bezprostředně vyššího státního zastupitelství (§ 157a odst. 2 TŘ).

Poškozený má právo na vyrozumění do jednoho měsíce o přijatých opatřeních, pokud je poškozený zároveň oznamovatel předmětné trestné činnosti (§ 158 odst. 2 TŘ). Naopak oznamovatel nemá práva poškozeného, pokud nesplňuje podmínky pro přiznání statusu poškozeného.

Poškozený, jehož pobyt nebo sídlo jsou známé, může požádat o opis usnesení o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 2 TŘ).

Podá-li poškozený návrh podle § 43 odst. 3 TŘ, je mu umožněno po skončení vyšetřování prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování (§ 166 odst. 1 TŘ). U definice prostudování spisu není na rozdíl od definice nahlédnutí do spisu (§ 65 TŘ) uvedeno, že pokud by spisy obsahovaly utajované informace či údaje, na které se vztahuje státem uložená nebo uznaná povinnost mlčenlivosti, je nutné učinit taková opatření, aby byla zachována tajnost takových údajů. Za této situace se tedy poškození mohou dostat i k údajům, které s uplatněním jejich nároku nijak nesouvisí a naopak jsou předmětem např. bankovního či daňového tajemství.

Za podmínek uvedených v § 196 odst. 1 TŘ se poškozenému doručí obžaloba, pokud jsou jeho pobyt nebo sídlo známé a pokud poškozený nepodal návrh podle § 43

odst. 3 TŘ, poučí se zároveň o právu takový návrh učinit (určitá úskalí mohou nastat u méně závažných trestných činů, ve kterých rozhoduje samosoudce formou trestního příkazu, jelikož o jeho vydání není poškozený na rozdíl od nařízení hlavního líčení předem vyrozuměn a s uplatněním svého nároku na náhradu škody aj. se poškozený může dostat do určité časové tísně; je tedy potřebné, aby poškození byli i o této variantě předem vyrozuměni a mohli svůj nárok včas uplatnit[14]*)*. Dále je poškozený vyzván, aby návrhy na provedení dalších důkazů u hlavního líčení včas soudu sdělil a uvedl okolnosti, které mají být těmito důkazy objasněny (§ 196 odst. 2 TŘ). O nařízení hlavního líčení se vyrozumí i poškozený, resp. jeho zmocněnec, pokud ho poškozený má (§ 198 odst. 2 TŘ).

Pokud je vyloučena veřejnost při hlavním líčení, může poškozený žádat o přístup dvou svých důvěrníků k hlavnímu líčení (§ 201 odst. 2 TŘ).

Poškozený má právo se osobně zúčastnit hlavního líčení[15]. Předseda senátu může na nezbytnou dobu omezit účast poškozeného na hlavním líčení, jen je-li to nezbytné z hlediska objasnění věci, zejména má-li být vyslechnut jako svědek, kdy je třeba poškozeného zpravidla vyslechnout na počátku dokazování ihned po výslechu obžalovaného a ještě v průběhu dokazování ho seznámit s obsahem výpovědi obžalovaného (§ 202 odst. 6 TŘ). Samozřejmě je zájem na tom, aby výpověď svědka (poškozeného) nebyla ovlivněna přítomností u výslechu obžalovaného (stejně jako žádní jiní dosud nevyslechnutí svědci nemají být přítomni při výslechu obžalovaného a jiných svědků), ale za situace, kdy má poškozený právo po skončení vyšetřování prostudovat předmětný trestní spis (který obsahuje jak výpověď obviněného, tak i výslechy svědků či podaná vysvětlení) k určitému ovlivnění výpovědi poškozeného jako svědka stejně dojít může.

---

[14] JELÍNEK, J., GŘIVNA, T.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu,* s. 56-57. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

[15] Poznámka: Kromě hlavního líčení se může poškozený případně zúčastnit i veřejného zasedání, pokud např. může být přímo dotčen případným rozhodnutím.

Za podmínek uvedených v § 209 TŘ (je-li obava, že svědek v přítomnosti obžalovaného nevypoví pravdu, případně jde-li o svědka, kterému, nebo osobě jemu blízké, z podaného svědectví hrozí újma na zdraví, smrt nebo jiné vážné nebezpečí) může poškozený žádat v řízení před soudem o výslech v nepřítomnosti pachatele.

Poškozený může se souhlasem předsedy senátu klást v průběhu hlavního líčení vyslýchaným otázky, a to zpravidla tehdy, když předseda senátu své dotazy skončil a když už nemají otázek členové senátu, resp. po skončení kladení otázek státním zástupcem, obžalovaným a jeho obhájcem (§ 215 odst. 1 TŘ).

Poškozený může i v hlavním líčení po provedení všech důkazů navrhnout doplnění dokazování (§ 215 odst. 4 TŘ).

Poškozený má právo k závěrečné řeči - po závěrečné řeči státního zástupce a před závěrečnou řečí zúčastněné osoby, obhájce a případně obžalovaného (§ 216 odst. 2 TŘ).

Poškozený má právo podat opravné prostředky:

- stížnost proti usnesení státního zástupce nebo policejního orgánu o odložení věci podle § 159a TŘ,
- stížnost proti usnesení státního zástupce o postoupení věci jinému orgánu podle § 171 odst. 1 TŘ,
- stížnost proti usnesení státního zástupce o zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1, 2 TŘ,
- stížnost proti usnesení soudu o podmíněném zastavení trestního stíhání a schválení narovnání podle § 223a odst. 1 TŘ,
- odvolání proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu, může poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, ledaže v dohodě o vině a trestu souhlasil s rozsahem a způsobem náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo

vydáním bezdůvodného obohacení a tato dohoda byla soudem schválena v podobě, s níž souhlasil (§ 245 odst. 1 TŘ),

- odvolání proti rozsudku, pokud poškozený uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení [§ 246 odst. 1 písm. d) TŘ],
- stížnost proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání podle § 307 TŘ,
- stížnost proti usnesení o schválení narovnání podle § 309 TŘ.

O právu podat opravný prostředek musí být poškozený vždy v rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení poučen.

1.1.2 Další zákonná ustanovení vztahující se k poškozenému

Osoby (včetně poškozených), kterým byly orgány činnými v trestním řízení poskytnuty informace, na které se vztahuje zákaz zveřejnění podle § 8a odst. 1 věty druhé TŘ, pro účely trestního řízení nebo k výkonu práv nebo plnění povinností stanovených zvláštním právním předpisem, je nesmějí nikomu dále poskytnout, pokud jejich poskytnutí není nutné k uvedeným účelům. O tom musí být tyto osoby poučeny. Dále nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoliv způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší 18 let nebo vůči němuž byl spáchán trestný čin uvedený v § 8b odst. 2 TŘ[16].

Trestní řád obsahuje i negativní vymezení poškozeného, tedy uvádí, že za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem (§ 43 odst. 2 TŘ). Dále trestní řád uvádí, že oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení

[16] Porušení povinnosti stanovené v § 8a až § 8c TŘ může být postiženo podle § 44a či § 45a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, pokutou až do výše 1.000.000,- Kč, a v případě zveřejnění tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem pokutou až do výše 5.000.000,- Kč; případně může být takové jednání posouzeno i jako trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji podle § 180 TrZ.

stíhán jako spoluobviněný (§ 44 odst. 1 TŘ). Pokud by osoba, které nebyl v rámci přípravného řízení přiznán status poškozeného, s tímto rozhodnutím nesouhlasila, mohla by podat žádost o přezkoumání takového postupu podle již popsaného ustanovení § 157a TŘ.

Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Rozhodnutí oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení; ostatním poškozeným rozhodnutí oznámí při prvém úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení (§ 44 odst. 2 TŘ). K tomuto ustanovení je možné uvést, že trestní řád přímo neobsahuje ustanovení, které by řešilo způsob řízení s extrémně vysokým počtem poškozených (např. tisíce či desetitisíce poškozených), kdy již samotné množství běžně prováděných úkonů ohrožuje nejen rychlý průběh trestního řízení ale i samotnou reálnost ukončení takového řízení. Například policejním orgánem Krajského ředitelství policie hl. m. Prahy Policie ČR bylo v jednom případě vedeno trestní řízení se zhruba 45 tisíci poškozenými (jednalo se o tzv. podvodné „letadlo“ uskutečněné v první polovině 90. let dvacátého století). Z množství poškozených je zřejmé, že při nutnosti:

- popsání skutku (jak v usnesení o zahájení trestního stíhání, tak obžalobě a rozsudku) - všech dílčích útoků tak, aby skutek nemohl být zaměněn s jiným,
- provedení takového množství výslechů svědků,
- shromáždění všech souvisejících materiálů,

- právu obviněných vyjádřit se ke každému dílčímu útoku,
- právu prostudovat trestní spis a podat návrhy na doplnění vyšetřování apod.,

je možnost odsouzení pachatelů z procesních důvodů velice nepravděpodobná. V uvedeném konkrétním případě nakonec došlo k rozdělení řízení na dvě samostatná řízení. V první části bylo ponecháno zhruba 500 poškozených (s nejvyšší škodou), což byl počet poškozených/dílčích útoků, při němž byla reálná možnost postavení pachatelů před soud, a u ostatních dílčích útoků se počítalo s budoucím zastavením trestního stíhání z důvodu neúčelnosti. Nakonec „trápení" orgánů činných v trestním řízení ukončilo až Rozhodnutí prezidenta republiky č. 1/2013 Sb., o amnestii ze dne 1. ledna 2013. O pocitech poškozených a znemožnění domoci se svých nároků v rámci adhezního řízení se není nutné dále rozepisovat.

Je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena (podle nového občanského zákoníku[17] jde o osobu s omezenou svéprávností; bylo by tedy vhodné, aby tuto novou terminologii přejal i trestní řád) vykonává její práva podle tohoto zákona její zákonný zástupce. V případech, v nichž zákonný zástupce poškozeného nemůže vykonávat uvedená práva a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu práv poškozenému opatrovníka. Proti rozhodnutí o ustanovení opatrovníka je přípustná stížnost (§ 45 odst. 1 a 2 TŘ). Jestliže jeden z rodičů spáchal trestný čin ke škodě vlastního nezletilého dítěte, nemůže práva poškozeného vykonávat druhý z rodičů vzhledem k možnosti střetu zájmu mezi rodiči a dítětem. V takovém případě je třeba ustanovit dítěti opatrovníka, který by poškozené dítě v trestním řízení zastupoval[18].

Práva poškozeného z uplatněného nároku na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odst. 3 TŘ) přecházejí i na jeho právního nástupce (§ 45 odst. 3 TŘ). Z tohoto ustanovení tedy vyplývá, že v případě úmrtí poškozené

[17] § 55 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

[18] Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 14.února 1986, sp.zn. 1 To 7/86. *Opatrovník dítěte v trestním řízení*. In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

fyzické osoby nebo zániku právnické osoby nepřechází výkon práv poškozeného na jeho zákonného zástupce či opatrovníka a dále že na právního nástupce poškozeného nepřechází možnost uplatnění nároku na náhradu nemajetkové újmy. Smrtí poškozeného, který měl proti obviněnému nárok na náhradu škody, zaniká jeho způsobilost k právům a povinnostem a nelze mu tedy přiznat nárok na náhradu škody, třebaže ho před svou smrtí včas a řádně uplatnil v trestním řízení. Úmrtím poškozeného přechází takový nárok na náhradu škody na jeho dědice. Před rozhodnutím o nároku na náhradu škody v adhezním řízení je třeba objasnit, zda a popřípadě v jakém rozsahu přešel tento nárok na právního nástupce poškozeného[19].

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Je-li vedeno řízení pro trestný čin, u něhož lze sjednat dohodu o vině a trestu, upozorní orgány činné v trestním řízení při poučení prováděném v přípravném řízení poškozeného zejména na to, že může dojít k sjednání dohody o vině a trestu a že v takovém případě může uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Má-li poškozený postavení oběti podle zákona o obětech trestných činů, jsou povinny jej poučit též o právech podle zákona o obětech trestných činů a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění (§ 46 TŘ). Povinnost poučování je samozřejmě prospěšná pro poškozené a oběti, kteří jsou díky tomu seznámeni s veškerými svými právy, stinnou stránkou zákony stanoveného poučování ale je samotný rozsah jednotlivých práv, který se na písemném formuláři poučení blíží deseti stranám textu, což může být pro poškozené a oběti přinejmenším nepřehledné (blíže je problém s rozsahem poučení řešen v kapitole 3).

Jsou-li v trestním řízení projednávány utajované informace, musí být poškozený, zmocněnec poškozeného a důvěrník poškozeného (resp. důvěrník oběti – viz § 21 ZOB), stejně jako další osoby, které se podle zákona účastní trestního řízení, předem

[19] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. září 2005, sp. zn. 8 Tdo 1019/2005. *Adhezní řízení a úmrtí poškozeného.* In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

poučeny podle zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů. Toto poučení není potřebné u těch osob, které se prokáží platným osvědčením fyzické osoby pro příslušný stupeň utajení utajovaných informací a poučením (§ 51b odst. 1 a 3 TŘ). Porušením ochrany utajovaných informací by mohlo dojít i ke spáchání trestného činu vyzvědačství podle § 316 TrZ, ohrožení utajované informace podle § 317 TrZ a ohrožení utajované informace z nedbalosti podle § 318 TrZ.

Rozhodnutí, proti kterým je poškozený oprávněn podat opravný prostředek (případně jiná písemnost, jestliže to předseda senátu, státní zástupce nebo policejní orgán z důležitého důvodu nařídí), se doručuje do vlastních rukou [§ 64 odst. 1 písm. b) a c) TŘ]. Veškeré písemnosti určené poškozenému se doručují na adresu, kterou poškozený uvede (§ 45a TŘ). Má-li poškozený zmocněnce, doručuje se písemnost pouze zmocněnci, pokud zákon nestanoví jinak. Má-li poškozený osobně něco vykonat (např. vydat věc či dostavit se jako svědek k výslechu), doručuje se písemnost i jemu, a to přestože má zmocněnce (§ 62 odst. 2 TŘ). Rozsudek se v opise doručuje poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, a to i když byl při vyhlášení rozsudku přítomen. Má-li poškozený zákonného zástupce, doručí se opis rozsudku jen zákonnému zástupci; má-li zmocněnce, doručí se jen zmocněnci (§ 130 odst. 1 a 3 TŘ).

Byl-li poškozenému alespoň částečně přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, je odsouzený, jemuž byla povinnost k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení uložena, povinen nahradit poškozenému též náklady potřebné k účelnému uplatnění tohoto nároku v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce. Soud i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení ani zčásti, rozhodne na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému

zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení (§ 155 odst. 4 TŘ), nebrání-li tomu povaha věci a okolnosti případu, zejména spoluzavinění poškozeného. Z důvodů zvláštního zřetele hodných náhradu přiměřeně sníží; přitom vezme v úvahu zejména povahu trestného činu, osobní a majetkové poměry poškozeného a odsouzeného. Snížení nelze provést, jde-li o úmyslný trestný čin (§ 154 odst. 1, 2 TŘ).

Trestní stíhání pro trestné činy uvedené v § 163 odst. 1 TŘ lze za podmínek tohoto ustanovení zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Je-li poškozených jedním skutkem několik, postačí souhlas byť jen jednoho z nich. Nepředloží-li poškozený své vyjádření státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu písemně, zaznamená se jeho obsah do protokolu. Souhlas s trestním stíháním může poškozený výslovným prohlášením vzít kdykoliv zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Výslovně odepřený souhlas však nelze znovu udělit (§ 163 odst. 2 TŘ). Souhlasu poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 TŘ není třeba pokud:

- byla takovým činem způsobena smrt,
- poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena,
- poškozeným je osoba mladší 15 let,
- z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísni vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

Jestliže se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří, zda souhlasí s trestním stíháním podle § 163 TŘ, tento orgán mu poskytne podle povahy věci k vyjádření přiměřenou lhůtu, nejvýše však 30 dnů. Po marném uplynutí této lhůty již souhlas s trestním stíháním dát nelze. O tom musí být poškozený písemně poučen (§ 163a odst. 1 a 2 TŘ).

K objasnění příčin trestného činu a k urovnání sporu mezi obviněným a poškozeným napomáhá ve stadiu řízení před soudem probační a mediační služba vykonávaná probačními úředníky (§ 184 odst. 2 TŘ). Probační a mediační služba není orgánem činným v trestním řízení a působí na základě zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

Při rozhodování o narovnání podle § 309 odst. 1 TŘ se vyžaduje i souhlas poškozeného a dále uhrazení škody nebo učinění potřebných kroků k její úhradě, případně jiné odčinění újmy.

Poškozený, resp. jeho zmocněnec, se vyrozumívá o veřejném zasedání, na kterém soud rozhoduje o návrhu na schválení dohody o vině a trestu (§ 314q odst. 1 TŘ).

1.2 Zmocněnec poškozeného a jeho oprávnění

Poškozený se může dát zastupovat zmocněncem, kterým může být i právnická osoba. Zmocněnec poškozeného může být současně důvěrníkem podle zákona o obětech trestných činů (§ 50 odst. 1 TŘ). Je-li zmocněncem poškozeného fyzická osoba, nesmí jím být osoba, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena; při hlavním líčení a veřejném zasedání nemůže být zmocněncem ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník (§ 50 odst. 2 TŘ). V praxi bývá zmocněncem nejčastěji advokát[20]. Zmocněncem však může být i laik bez právního vzdělání, i když z čistě praktických důvodů je vhodné, aby měl zmocněnec znalosti a zkušenosti zaručující řádné uplatnění práv poškozeného v trestním řízení. Zmocněnec zastupuje poškozeného na základě plné moci, kterou je možné udělit písemně či ústně do protokolu.

Zmocněnec poškozeného je oprávněn činit za poškozeného návrhy (např. podle § 43 odst. 3 TŘ, § 47 odst. 2 TŘ, § 157a odst. 1 TŘ, § 206 odst. 2 TŘ) a podávat za něj

[20] STŘÍŽ, I., POLÁK, P., FENYK, J., HÁJEK, R. *Trestní zákoník a Trestní řád Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 2. díl trestní řád,* s. 156. Praha: Linde Praha, 2010. ISBN 978-80-7201-80-31.

žádosti a opravné prostředky (stížnosti a odvolání). Je též oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený (§ 51 odst. 1 TŘ).

Zmocněnec poškozeného je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jimiž se mají objasnit skutečnosti důležité pro uplatnění práv osob, které zastupuje, a jejich výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže by přítomností zmocněnce mohl být zmařen účel trestního řízení nebo nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Může obviněnému i jiným vyslýchaným osobám klást otázky, avšak teprve tehdy, až policejní orgán výslech skončí a udělí mu k tomu slovo. Námitky proti způsobu provádění úkonu může vznášet kdykoli v jeho průběhu (§ 51 odst. 2 TŘ). Oznámí-li zmocněnec policejnímu orgánu, že se chce účastnit uvedených vyšetřovacích úkonů, je policejní orgán povinen včas zmocněnci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění zmocněnce nelze zajistit. Spočívá-li úkon ve výslechu osoby, policejní orgán zmocněnci sdělí i údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit. Nelze-li tyto údaje předem určit, musí být ze sdělení zřejmé, k čemu má tato osoba vypovídat (§ 51 odst. 3 TŘ). Za vyšetřovací úkony považujeme výslech obviněného, svědka a znalce, konfrontaci, rekognici, vyšetřovací pokus, rekonstrukci, prověrku na místě a další obdobné jako např. ohledání. Jelikož je zákonem stanovená podmínka, že se musí jednat o vyšetřovací úkony, nemůže se zmocněnec domáhat přítomnosti při sepisování úředního záznamu o podání vysvětlení a dále z důvodu, že může být zmocněnec přítomen úkonům až od zahájení trestního stíhání, nemůže se domáhat přítomnosti u neodkladných a neopakovatelných úkonů prováděných ve fázi prověřování za účasti soudce.

Dále má zmocněnec poškozeného trestním řádem výslovně stanovená práva, která se shodují s již uvedenými právy poškozeného [§ 55 odst. 1 písm. c), § 65 odst. 1, § 202 odst. 6, § 215 odst. 1, 4 a § 216 odst. 2 TŘ]. Další práva zmocněnce poškozeného jsou odvoditelná z výše uvedeného ustanovení § 51 odst. 1 TŘ.

Pochopitelně stejně jako poškozený ani jeho zmocněnec, pokud mu byly orgány činnými v trestním řízení poskytnuty informace, na které se vztahuje zákaz zveřejnění podle § 8a odst. 1 TŘ věty druhé, pro účely trestního řízení nebo k výkonu práv nebo plnění povinností stanovených zvláštním právním předpisem, je nesmí nikomu dále poskytnout, pokud jejich poskytnutí není nutné k uvedeným účelům. Opět o tom musí být zmocněnec poučen (§ 8b odst. 1 TŘ).

Jak je vidět, oprávnění zmocněnce poškozeného jsou v některých ohledech poněkud širší od samotného poškozeného (např. může být přítomen u vyšetřovacích úkonů, jimiž se mají objasnit skutečnosti důležité pro uplatnění práv osob, které zastupuje, a jejich výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem). To je způsobeno tím, že na jedné straně je zájem společnosti na umožnění výkonu práv poškozeného již v rámci přípravného řízení, ale na druhé straně je nutné zajistit bezproblémový průběh jednotlivých úkonů, což by někdy mohlo být přítomností emotivně zainteresovaného poškozeného ohroženo a zejména pokud by poškozený vystupoval zároveň jako svědek, nebylo by umožnění přímé přítomnosti poškozeného u úkonů v rámci přípravného řízení možné s ohledem na ustanovení § 209 odst. 1 věta první TŘ (*citace*: *předseda senátu dbá o to, aby svědek ještě nevyslechnutý nebyl přítomen při výslechu obžalovaného a jiných svědků*). I když jak již bylo uvedeno dříve, neumožnění přítomnosti poškozeného u výslechu obžalovaného při hlavním líčení za účelem neovlivnění jeho výpovědi výpovědí obžalovaného je poněkud narušeno umožněním nahlédnutí do spisu poškozenému podle § 65 TŘ a dále zejména prostudováním kompletního spisu poškozeným podle § 166 TŘ.

1.3 Oběť v trestním řízení

S termínem oběť se můžeme setkat v různých oborech - např. v kriminalistice, kriminologii, viktimilogii[21], psychologii. Obětí podle § 2 odst. 2 ZOB[22] se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil (tzv. přímá oběť). Podle stanoviska Nejvyššího státního zastupitelství[23] se obětí rozumí i podnikající fyzická osoba, které v souvislosti s její samostatně výdělečnou činností bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou (tzv. nepřímá oběť). Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich (§ 2 odst. 3 ZOB), tedy u větších rodin může jít počet obětí i do desítek osob v případě způsobení smrti jednomu z členů rodiny.

Zákon o obětech dále rozeznává (§ 2 odst. 4 ZOB) zvlášť zranitelnou oběť, kterou při splnění uvedených podmínek rozumí:

---

[21] Odborná literatura (VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání, s. 2 a 170. Praha: C.H.Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.) definuje pojmy kriminologie a viktimologie následovně:
Kriminologie – je samostatná interdisciplinární věda, která zkoumá za pomoci teoretických postupů a empirických metod kriminalitu, její příčiny, projevy a latenci, pachatele, oběť a jejich vzájemný vztah, sankční systémy a jejich účinnost, formální sociální kontrolu kriminality (uskutečňovanou zpravidla prostřednictvím trestní justice), neformální sociální kontrolu (uskutečňovanou zpravidla rodinou, školou, na pracovišti, v zájmových klubech a sportovních zařízeních apod.), společenské procesy kriminalizace a viktimizace, prevenci a veřejné mínění o kriminalitě.
Viktimologie – je vědní obor zabývající se obětí a jejími biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí oběti v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomocí oběti, včetně jejího odškodnění a rehabilitace a v neposlední řadě i prevencí viktimizace, tj. způsoby, jak ochránit potenciální oběti před kriminalitou.
[22] Termín „oběť“ byl použit i v dnes již zrušeném zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.
[23] Sdělení Analytického a legislativního odboru Nejvyššího státního zastupitelství z 21.8.2013 (1 SL 753/2013), adresované řediteli Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia Policie ČR za základě žádosti o stanovisko k otázce, „zda je obětí trestného činu ve smyslu § 2 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, rovněž osoba samostatně výdělečně činná“, [on-line]. 3 s. [cit. 25.2.2014]. Dostupné z intranetových stránek Ministerstva vnitra ČR: viz odkaz v Seznamu použitých pramenů

a) dítě,
b) osobu, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, které ve spojení s různými překážkami může bránit plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,
c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 TrZ),
d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

1.3.1 Práva obětí trestných činů

Zákon o obětech člení práva obětí následovně:

- Právo na poskytnutí odborné pomoci (§ 4 - § 6 ZOB)
- Právo na informace (§ 7 - § 13 ZOB)
- Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14 ZOB)
- Právo na ochranu soukromí (§15 - § 16 ZOB)
- Právo na ochranu před druhotnou újmou (§ 17 - § 22 ZOB)
- Právo na peněžitou pomoc (§ 23 - § 37 ZOB)

Následně budou uvedeny vybrané podrobnosti k některým z výše uvedených práv.

Subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů poskytují obětem v zapsaném rozsahu a za podmínek stanovených zákonem o obětech nebo jiným právním předpisem odbornou pomoc, kterou se rozumí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní[24] programy, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i

[24] Metodika k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, zpracovaná pplk. Mgr. Markétou Kalouskovou z Odboru obecné kriminality Úřadu služby kriminální

po jeho skončení. Odbornou pomoc poskytují do doby, dokud to vyžaduje její účel (§ 4 ZOB).

Zvlášť zranitelná oběť má právo na poskytnutí odborné pomoci (pokud ji potřebuje) bez zbytečného odkladu a bezplatně, a to od subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Uvedené subjekty však mohou bezplatně poskytovat odbornou pomoc i jiným obětem (§ 5 ZOB).

Oběti může být poskytnuta právní pomoc za podmínek a v rozsahu stanoveném v jiném právním předpise (§ 6 odst. 1 ZOB; takovým právním předpisem může být např. trestní řád, a to konkrétně § 51a). Právní pomoc za úplatu mohou podle zákona o obětech poskytovat pouze advokáti (§ 6 odst. 2 ZOB).

Oběť má právo na přístup k informacím v zákonem stanoveném rozsahu ve věci, v níž se stala obětí trestného činu (§ 7 ZOB). Toto právo patří k nejvýznamnějším oprávněním oběti trestného činu, jelikož z něj vychází uplatnění dalších zákonem stanovených práv. Pokud by bylo porušeno právo na informace, hrozilo by úplné znemožnění realizace dalších práv oběti[25].

Podle § 8 ZOB jakmile se Policie České republiky nebo policejní orgán[26] dostane do prvního kontaktu s obětí trestného činu, informuje ji i bez žádosti o tom:

a) u kterého konkrétního orgánu může podat oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a předá oběti kontakt na tento orgán,

---

policie a vyšetřování Policie České republiky, bez bližšího číselného označení či data vzniku, definuje restorativní proces jako „jakýkoliv proces, v němž oběť a pachatel a případně kterýkoliv další jedinec nebo člen společenství, jenž byl trestným činem nějakým způsobem dotčený, se společně aktivně účastní na řešení vzniklých v důsledku trestného činu, zpravidla za pomoci zprostředkovatele. Výsledkem je dohoda“, s. 7 [on-line; cit. 25.2.2014]. Dostupné z vnitřních intranetových stránek Ministerstva vnitra ČR: viz odkaz v kapitole Seznamu použitých pramenů.

[25] JELÍNEK, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*, s. 48. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-49-6.

[26] Podle § 12 odst. 2 TŘ a za podmínek tamtéž uvedených se za policejní orgán považují kromě útvarů Policie ČR také Generální inspekce bezpečnostních sborů a pověřené orgány Vězeňské služby ČR, Vojenské policie, Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Vojenského zpravodajství a celní orgány.

b) na které subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů se může obrátit s žádostí o odbornou pomoc a za jakých podmínek má právo na poskytnutí bezplatné odborné pomoci, a předá oběti kontakty na tyto subjekty,
c) za jakých podmínek má právo na přijetí opatření k zajištění bezpečí podle jiného právního předpisu (§ 14 ZOB),
d) u kterého konkrétního orgánu získá další informace o věci, ve které se stala obětí trestného činu,
e) jaké etapy řízení následují po trestním oznámení a jaká je úloha oběti v těchto etapách,
f) u kterého konkrétního orgánu a jakým způsobem může požádat o informace podle § 11 odst. 1 a 3 ZOB, a předá oběti kontakt na tento orgán,
g) za jakých podmínek a v jakém rozsahu má právo na peněžitou pomoc, včetně poučení o lhůtě pro podání žádosti,
h) u kterého orgánu a jakým způsobem se může domáhat nápravy, jestliže jsou její práva porušena orgánem veřejné moci nebo jí není umožněno jejich plné uplatnění,
i) o jaká opatření k ochraně jejích zájmů může požádat, má-li oběť bydliště v jiném členském státě Evropské unie,
j) jaká další práva má podle tohoto zákona.

Uvedené informace se poskytují oběti písemně. Informace uvedené pod písmeny a) až d) musí být oběti rovněž srozumitelně ústně vysvětleny. Přijímá-li oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, státní zástupce, je povinen oběť písemně a ústně informovat i bez žádosti v rozsahu uvedeném pod písmeny b) až d). Pokud o to oběť požádá, vysvětlí se jí srozumitelně (ústně) i informace uvedené pod písmeny e) až j).

Oběť má na základě žádosti právo na poskytnutí pravomocného rozhodnutí, kterým se řízení končí, nebo informace o stavu trestního řízení, pokud tato informace nemůže ohrozit účel trestního řízení (§ 11 odst. 1 ZOB). O ohrožení účelu trestního

řízení by šlo ve výjimečných případech, např. při prověřování zvlášť závažné trestné činnosti za použití operativně pátracích prostředků[27].

Oběť může podat žádost o poskytnutí informací souvisejících s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě (§ 11 odst. 3 ZOB). Toto ustanovení směřuje k ochraně oběti před opakovaným útokem ze strany pachatele v případě propuštění či uprchnutí obviněného nebo odsouzeného na svobodu. Aby bylo dosaženo účelu tohoto ustanovení, je nutné informaci poskytnout co nejrychleji[28]. Stejné právo je v § 103a TŘ přiznáno svědkovi.

Oběti, která prohlásí, že neovládá český jazyk, jsou poskytnuty stanovené informace v jazyce, o kterém prohlásí, že mu rozumí, nebo v úředním jazyce státu, jehož je občanem (§ 12 ZOB).

V § 14 ZOB jsou s odkazy na jiné právní předpisy uvedeny úkony či opatření zajišťující ochranu před hrozícím nebezpečím (např. krátkodobá ochrana oběti[29], vykázání osoby ze společného obydlí[30], vydání předběžného opatření v občanském soudním řízení[31], zvláštní ochrana svědka[32]).

Pokud o to oběť, její zmocněnec, zákonný zástupce, opatrovník nebo důvěrník požádá, vedou se údaje o bydlišti a doručovací adrese oběti, zmocněnce, zákonného zástupce, opatrovníka nebo důvěrníka, údaje o jejich místě výkonu zaměstnání či povolání nebo podnikání, a o jejich osobních, rodinných a majetkových poměrech tak, aby se s nimi mohli seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení, policisté a úředníci Probační a mediační služby činní v dané věci. Je-li to nezbytné pro dosažení

---

[27] JELÍNEK, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*, s. 81. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-49-6.

[28] JELÍNEK, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*, s. 81-82. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-49-6.

[29] Krátkodobou ochranu osoby blíže upravuje § 50 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

[30] Vykázání osoby je blíže upraveno v § 44 až § 47 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

[31] Předběžné opatření je blíže upraveno v § 74 a násl. zákona č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

[32] Zvláštní ochranu svědka upravuje zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

účelu trestního řízení nebo pro řádné uplatnění práva na obhajobu osoby, proti níž se trestní řízení vede, zpřístupní potřebné údaje příslušný policista nebo orgán činný v trestním řízení, přičemž o zpřístupnění a jeho důvodech učiní záznam do spisu [§ 16 ZOB; obdobná úprava je uvedena v § 55 odst. 1 písm. c) TŘ ohledně poškozeného, svědka, zákonného zástupce, opatrovníka, zmocněnce nebo důvěrníka]. Ohledně zákazu zveřejnění informací umožňujících zjištění totožnosti oběti § 15 ZOB odkazuje na trestní řád (kde je toto upraveno v § 8a a 8b TŘ).

Oběť má právo požádat o zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (§ 17 odst. 1 ZOB). Pokud by se jednalo o zvlášť zranitelnou oběť a nevylučovala by to povaha prováděného úkonu, jsou orgány činné v trestním řízení povinny vyhovět (§ 17 odst. 2 ZOB).

Oběť má právo kdykoliv podat námitku proti zaměření otázky. O důvodnosti námitky, která se poznamená do protokolu, rozhoduje vyslýchající orgán (§ 18 odst. 2 ZOB). Otázky směřující do intimní oblasti mohou být kladeny jen tehdy, je-li to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Otázky je třeba klást zvlášť šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výslech znovu opakovat. Jejich formulaci je třeba při zachování potřebné ohleduplnosti přizpůsobit věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu oběti (§ 18 odst. 1 ZOB). Ačkoliv ze znění ustanovení vyplývá, že by se právo na podání námitky mělo týkat výslechu svědka (oběti), nadpis § 18 ZOB zní „*Podání vysvětlení a výslech oběti*“, a logickým výkladem, při zajištění práv oběti v průběhu celého trestního řízení, můžeme učinit závěr, že oběť může podávat námitky proti zaměření otázky nejen při výslechu svědka (oběti), nýbrž i v rámci sepisování úředního záznamu o podání vysvětlení. Stejně tak i ostatní pravidla uvedená v § 18 odst. 1 ZOB je nutné dodržovat i při podání vysvětlení.

Oběť může žádat, aby byla v přípravném řízení vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví. Žádosti zvlášť zranitelné oběti je nutné vyhovět, nebrání-li tomu důležité důvody (§ 19 odst. 1 ZOB). Dále může zvlášť zranitelná oběť žádat o

tlumočení osobou stejného nebo opačného pohlaví. Této žádosti je nutné vyhovět, ledaže nejde provedení úkonu odložit nebo tlumočníka požadovaného pohlaví zajistit (§ 19 odst. 2 ZOB).

Oběť má právo na doprovod důvěrníkem. Tím může být fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, kterou si oběť zvolí. Důvěrník poskytuje oběti potřebnou, zejména psychickou, pomoc. Důvěrník může být zároveň zmocněncem oběti. Důvěrníkem nemůže být osoba, která má v trestním řízení postavení obviněného, obhájce, svědka, znalce nebo tlumočníka. Důvěrník nemůže zasahovat do průběhu úkonu. Pokud by účast důvěrníka u úkonu narušovala nebo ohrozila dosažení účelu úkonu, je možné důvěrníka z účasti na úkonu vyloučit. Poté by však muselo být umožněno oběti zvolit si jiného důvěrníka, ledaže by předmětný úkon nebylo možné odložit nebo by jeho odložení bylo spjato s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady (§ 21 ZOB).

Oběť má právo v kterémkoliv stadiu trestního řízení učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na její dosavadní život. Oběť může učinit prohlášení i písemně (§ 22 ZOB). Účelem tohoto prohlášení je zejména napomoci oběti, aby se psychicky vypořádala s trestným činem, a vést pachatele k tomu, aby si uvědomil, co trestným činem způsobil. Prohlášení může mít význam i pro orgány činné v trestním řízení při hodnocení závažnosti trestného činu. Může určovat přitěžující či polehčující okolnosti na straně pachatele[33]. Na toto oprávnění navazuje i § 43 odst. 4 TŘ, který toto právo uvádí jako právo poškozeného.

Uvedená ustanovení § 17 až § 22 ZOB se týkají ochrany před tzv. sekundární viktimizací. Zatímco primární viktimizací je vlastní útok na oběť, k sekundární viktimizaci dochází až v době po spáchání trestného činu a nesouvisí již s konáním pachatele (pokud se tedy nejedná o dodatečné zastrašování oběti, aby neoznamovala trestný čin). Sekundární viktimizace je sice velice častá, nikoliv však

[33] JELÍNEK, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*, s. 106. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-49-6.

nezbytná fáze viktimizace. Většina obětí se s ní sice setkává, ale v optimálním případě k ní nemusí dojít[34].

1.3.2 Právo na peněžitou pomoc

Oběť má právo za podmínek stanovených zákonem o obětech na peněžitou pomoc, kterou jí poskytne stát (§ 23 odst. 1 ZOB). Peněžitá pomoc se poskytuje oběti, která:

- je občanem České republiky a má na území České republiky trvalý pobyt nebo se na jejím území obvykle zdržuje či se na jejím území stala obětí trestného činu,
- je cizincem a má trvalý pobyt nebo oprávněně pobývá na území jiného členského státu Evropské unie a stala se obětí trestného činu na území České republiky,
- je cizincem a na území České republiky v souladu s jinými právními předpisy pobývá nepřetržitě po dobu delší než 90 dnů a stala se obětí trestného činu na území České republiky,
- je cizincem, který se stal obětí trestného činu na území České republiky a který požádal o mezinárodní ochranu, kterému byl udělen azyl nebo kterému byla udělena doplňková ochrana na území České republiky (§ 23 odst. 2 ZOB).

Jiným obětem, které jsou cizinci a nejsou uvedeni výše, se peněžitá pomoc poskytne za podmínek a v rozsahu stanoveném vyhlášenou mezinárodní smlouvou, kterou je Česká republika vázána (§ 23 odst. 3 ZOB). Takovou mezinárodní smlouvou je např. Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů, která byla přijata dne 24. listopadu 1983 ve Štrasburku, a již Česká republika podepsala dne 15. října 1999. Pro Českou republiku vstoupila tato smlouva v účinnost dne 1. ledna 2001 (srov. č. 141/2000 Sb. m. s.)[35].

Právo na peněžitou pomoc má podle § 24 odst. 1 ZOB:

---

[34] JELÍNEK, J., GŘIVNA, T.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu,* s. 131-132. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

[35] JELÍNEK, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*, s. 114. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-49-6.

a) oběť, které bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví,

b) oběť, které byla v důsledku trestného činu způsobena těžká újma na zdraví,

c) osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu,

d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), kterým vznikla nemajetková újma.

Účelem peněžité pomoci je překlenutí zhoršené sociální situace způsobené oběti trestným činem (a to formou jednorázového poskytnutí peněžité částky). Peněžitá pomoc oběti uvedené v § 24 odst. 1 písm. d) ZOB spočívá v úhradě nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy. Peněžitá pomoc se poskytne, pokud nemajetková újma, škoda na zdraví nebo škoda vzniklá v důsledku smrti způsobené trestným činem nebyla plně nahrazena (§ 25 ZOB). Peněžitá pomoc se oběti poskytne dokonce i za předpokladu, že se nepodařilo zjistit pachatele, ale pouze pokud nejsou důvodné pochybnosti o tom, že se trestný čin stal (§ 26 ZOB).

Pokud je ale oběť zároveň stíhána jako spoluobviněná nebo nedala souhlas s trestním stíháním pachatele anebo neposkytla potřebnou součinnost zejména tím, že bez zbytečného odkladu a bez vážného důvodu nepodala související trestní oznámení, nebo jako svědek odmítla vypovídat z důvodu svého poměru k pachateli, stát peněžitou pomoc neposkytne (§ 27 ZOB).

Z uvedené specifikace obětí, které mají právo na peněžitou pomoc, vychází i § 28 ZOB, který přímo specifikuje výši možné peněžité pomoci jednotlivým obětem. Důvodová zpráva k návrhu zákona o obětech trestných činů uvádí, že peněžitá pomoc podle dnes již neúčinného zákona č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti, byla vyplácena ve výši cca 6 mil. Kč ročně a

vzhledem k rozšíření okruhu oprávněných osob a zvýšení peněžité pomoci bylo odhadováno zvýšení nároků na státní rozpočet z důvodu vyplácení peněžité pomoci o zhruba 4 až 5 mil. Kč ročně. Tato částka se však jeví jako poměrně nízká, když zohledníme, že podle § 28 odst 1 písm. c) ZOB může být v rámci spáchání jednoho trestného činu pozůstalým vyplaceno až 600 tis. Kč.

V souvislosti s možností poskytnutí peněžité pomoci samozřejmě vyvstává riziko jejího zneužití, avšak je věcí Ministerstva spravedlnosti, aby oprávněnost jednotlivých žádostí řádně posoudilo.

Žádost o poskytnutí peněžité pomoci lze podat u Ministerstva spravedlnosti nejpozději do dvou let ode dne, kdy se oběť dozvěděla o újmě způsobené trestným činem, nejpozději však do pěti let od spáchání trestného činu, jinak právo zaniká (30 odst. 2 ZOB).

1.3.3 Základní zásady vztahující se k obětem trestných činů

Zásada presumpce statusu oběti (§ 3 odst. 1 ZOB) – Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle zákona o obětech. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen. Za oběť by se např. nepovažovala osoba, která by jiného křivě obvinila ze spáchání trestného činu, nebo v případě, kdy by orgány činné ve věci rozhodly, že není na místě vést trestní řízení, ale věc by byla řešena v přestupkovém řízení či by se dokonce jednalo o občanskoprávní spor[36]. Existuje-li však pochyb o tom, zda je osoba skutečně obětí, je nutné se přiklonit k závěru, že jí status oběti náleží.

Zásada individuálního, diferencovaného a citlivého přístupu k oběti, zásada prevence před sekundární viktimizací (§ 3 odst. 2 ZOB) – Policie České republiky,

[36] Metodika k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, zpracovaná pplk. Mgr. Markétou Kalouskovou z Odboru obecné kriminality Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky, bez bližšího číselného označení či data vzniku, s. 6 [on-line; cit. 25.2.2014]. Dostupné z vnitřních intranetových stránek Ministerstva vnitra ČR: viz odkaz v kapitole Seznam použitých pramenů.

orgány činné v trestním řízení a další orgány veřejné moci, subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, poskytovatelé zdravotních služeb, znalci, tlumočníci, obhájci a sdělovací prostředky mají povinnost respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k oběti zdvořile a šetrně a podle možností jí vycházet vstříc. Vůči oběti postupují s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotnímu stavu včetně psychického stavu, její rozumové vyspělosti a kulturní identitě tak, aby nedocházelo k prohlubování újmy způsobené oběti trestným činem nebo k druhotné újmě (tzv. sekundární viktimizaci).

Zásada rovnosti všech obětí (§ 3 odst. 3 ZOB) – Oběti přísluší práva podle tohoto zákona bez ohledu na rasu, etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru či světový názor. Oběti přísluší práva podle tohoto zákona bez ohledu na její státní občanství, nestanoví-li zákon o obětech jinak. Vymezené důvody diskriminace jsou shodné s důvody vymezenými v § 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona č. 198/2009 Sb.

Zásada informační povinnosti (§ 3 odst. 4 ZOB) – Policie České republiky, orgány činné v trestním řízení a subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů jsou povinny srozumitelným způsobem informovat oběť o jejích právech a umožnit jí jejich plné uplatnění. Na žádost oběti jsou tak povinny učinit i opakovaně.

Zásada spolupráce orgánů činných v trestním řízení se subjekty poskytujícími pomoc obětem (§ 3 odst. 5 ZOB) – Policie České republiky a orgány činné v trestním řízení spolupracují při poskytování pomoci obětem se subjekty poskytujícími pomoc obětem trestných činů (např. Probační a mediační službou a dalšími akreditovanými subjekty zapsanými v registru poskytovatelů pomoci).

1.4 Shrnutí základních rozdílů mezi poškozeným a obětí

Důvodová zpráva k zákonu o obětech trestných činů oba pojmy uvádí následovně: Poškozený je především subjekt trestního řízení se všemi procesními právy, která mu trestní řád přiznává, především za účelem dosažení účelu trestního řízení. Oběti

vznikla v důsledku trestného činu (činu jinak trestného) újma, a proto by trestným činem postižená osoba měla mít taková práva, která zajistí, že s ní bude zacházeno s ohledem na způsobenou újmu, ze strany státu jí bude nabídnuta a popř. poskytnuta určitá péče, a alespoň v některých případech jí bude újma kompenzována.

Pojem poškozeného a oběti v trestním řízení se liší zejména v těchto hlediscích:

- Poškozenému se nahrazuje majetková škoda, nemajetková újma a bezdůvodné obohacení pachatele vzniklé v příčinné souvislosti se spácháním trestného činu, zatímco u oběti se předchází i vzniku druhotné (sekundární) újmy.
- Poškozeným může být jak fyzická či právnická osoba, tak i stát. Naopak obětí může být pouze fyzická osoba (včetně podnikající fyzické osoby). Právnická osoba nemůže být obětí, jelikož jako právní fikce (konstrukce) nemůže pociťovat újmu. Újma materiální jí sice může vzniknout, nemůže být ale nositelem citů.
- Za oběť se považují i pozůstalí po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, a to i kdyby taková osoba postavení oběti neměla[37].
- Poškozeným může být z hlediska trestního řádu (§ 45 odst. 3 TŘ) i právní nástupce (např. v případě postoupení pohledávky), oběť nemůže svá práva jako subjekt zvláštní péče převést právním úkonem na jinou osobu.
- Práva obětí jsou přehledně uvedena v II. hlavě ZOB, zatímco u poškozených jsou jejich práva poněkud nepřehledně roztroušena v celém trestním řádu. Je to ale samozřejmě dáno strukturou obou předpisů, kdy zákon o obětech se zaměřuje pouze na oběť samotnou, na její práva a na subjekty poskytující pomoc obětem trestných činů, zatímco v trestním řádu je poškozený pouze jedním ze subjektů trestního řízení a proces samotného trestního řízení je poměrně složitý.

---

[37] Důvodová zpráva k návrhu zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, sněmovní tisk č. 617, s. 39. [online; cit. 25.2.2014]. Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0

- Zmocněncem poškozeného může být kdokoliv, tedy i laik bez právního vzdělání (pouze pokud je zmocněnec ustanoven soudcem podle § 51a TŘ, je jím advokát), zatímco právní pomoc obětem podle zákona o obětech mohou za úplatu poskytovat pouze advokáti (bezplatně je oběti na její žádost poskytována za podmínek a v rozsahu stanoveném např. v § 51a TŘ – opět se však jedná o advokáta).

Závěrem můžeme uvést, že oběť v trestním řízení je v určitých hlediscích pojmem užším než poškozený (jak již bylo uvedeno výše, např. oběť nezahrnuje právnické osoby a příp. i stát; poškozeným může být i právní nástupce původního poškozeného, zatímco zvláštní péče poskytovaná oběti ze strany státu zcizována být nemůže) a při jiném porovnání zase naopak širší (např. když za oběť se považují i někteří pozůstalí po usmrcené oběti, kteří by postavení poškozeného neměli).

2 Právní úprava poškozeného a oběti v trestním řízení a její nedávný vývoj

K právnímu pořádku v České republice můžeme obecně uvést, že od roku 1990 je právní řád značně nestálý, potýkající se s přijímáním mnoha nových právních předpisů a k provádění značného množství novelizací stávajících předpisů. Například trestní řád (upravující mj. postavení poškozeného v trestním řízení) byl od svého přijetí do roku 1989 novelizován v průměru zhruba jednou za čtyři roky, zatímco od roku 1990 byl již uvedený zákon průměrně novelizován více než třikrát do roka. Samotný vstup České republiky do Evropské unie taktéž zvýšil množství změn právních předpisů, jelikož právní předpisy Evropské unie se staly závazné i vůči České republice, respektive jejím občanům a dalším subjektům.

2.1 Právní úprava Evropské unie

Mezi právní akty Evropské unie[38] upravující problematiku obětí v trestním řízení patří následující:

- Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení oběti v trestním řízení (již nahrazené Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU),
- Směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování oběti trestných činů,

[38] Právní akty Evropské unie (tzv. dřívější sekundární právo) se skládají z následujících druhů:
Nařízení – jsou právně závazná a platí v celém svém rozsahu po celé Evropské unii.
Směrnice – určují cíle, které musejí všechny země Evropské unie splnit. Způsob splnění směrnice si však mohou jednotlivé země stanovit samostatně.
Rozhodnutí – jsou závazná pouze pro ty subjekty, státy aj., kterým jsou určena a jsou přímo použitelná.
Doporučení – nejsou závazná; prostřednictvím doporučení mohou orgány Evropské unie dávat najevo své názory a navrhovat určité kroky, aniž by však z nich byly vyvozovány zákonné povinnosti pro ty subjekty/státy, kterým jsou určena.
Stanoviska – orgány Evropské unie se jimi vyjadřují nezávislým způsobem k určitým otázkám.
Zdroj:EUROPA – Nařízení, směrnice a další právní akty [on-line; cit. 25.2.2014]. Dostupné z http://europa.eu/eu-law/decision-making/legal-acts/index_cs.htm
Základním rámcem pro právní akty Evropské unie je tzv. primární právo Evropské unie sestávající se především ze smluv EU.

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně oběti, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV,
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

Termín pro implementaci Směrnice 2012/29/EU (aby státy uvedly v účinnost právní a správní předpisy nezbytné pro dosažení souladu s touto směrnicí) byl stanoven do 16. listopadu 2015. Termín pro implementaci ostatních uvedených předpisů již uplynul.

Evropská unie ochraně obětí věnuje velikou pozornost[39] a dá se předpokládat, že i do budoucna bude podpora a ochrana obětí předmětem jejího zájmu a budou prováděny kontroly ověřující splnění cílů vytýčených uvedenými směrnicemi.

Již v minulosti, konkrétně 16. února 2004 a 20. dubna 2009, vydala Komise Evropských společenství dvě hodnotící zprávy, ve kterých bylo konstatováno, že cíle Rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV nebylo dosaženo. Co se týče České republiky, té bylo zprávou z 20. dubna 2009 vytčeno nedostatečné provedení článků:

- čl. 6, týkající se zvláštní právní pomoci obětem, a to že Česká republika nezajišťovala bezplatný přístup obětí k jinému poradenství než k právnímu poradenství a k právní pomoci.
- čl. 8 odst. 3, týkající se práva na ochranu. Cílem tohoto ustanovení bylo zamezit kontaktům mezi obětí a pachatelem, zejména vytvořením oddělených čekáren v soudních budovách.

[39] JELÍNEK, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou,* s. 11. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-49-6.

- čl. 13, týkající se specializovaných služeb a subjektů pro pomoc obětem. Toto ustanovení vyžadovalo, aby členské státy podporovaly zapojení služeb pro pomoc obětem při přijímání, doprovázení a podpoře obětí.

Důvodem k vydání nové Směrnice 2012/29/EU bylo mj. doplnit a revidovat zásady uvedené v rámcovém rozhodnutí 2001/220/SVV a významným způsobem pokročit v úrovni ochrany obětí v celé Evropské unii, a to zejména v rámci trestního řízení.

2.2 Vnitrostátní právní úprava s uvedením zásadních nedávných změn v postavení poškozeného a oběti v trestním řízení

2.2.1 Poškozený

Postavení poškozeného a zmocněnce poškozeného je upraveno v hlavě II., oddílu sedmém a osmém TŘ (§ 43 - § 51a TŘ). Jejich oprávnění jsou však uvedena i v dalších paragrafech trestního řádu (jak již bylo uvedeno v podkapitole 1.1). V současné době účinný trestní řád pochází z roku 1961, prošel mnoha novelizacemi a často jsou slýchány požadavky na přijetí zcela nového a moderního trestního řádu. Co se týče novelizací, za zmínku stojí zejména dvě novely trestního řádu z poslední doby mající významný vztah k poškozenému, a to novela provedená zákonem č. 181/2011 Sb. a dále novela provedená zákonem č. 45/2013 Sb. (o obětech trestných činů).

Zákon č. 181/2011 Sb. změnil pojem poškozeného z původního znění „*ten komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda*“, na nové znění „*ten komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil*“ (§ 43 odst. 1 TŘ). Dále tento novelizující zákon mj. rozšířil možnosti poškozeného ohledně náhrady škody, a to domáhat se v trestním řízení náhrady nejenom škody, jež byla poškozenému trestným činem způsobena (jak bylo v trestním řádu uvedeno před novelou), nýbrž i náhrady nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem

získal. Škoda se nyní nahrazuje v penězích (§ 43 odst. 3 TŘ). Touto změnou došlo jednak k rozšíření pojmu poškozeného, kterým se nově rozumí i ten, na jehož úkor se pachatel obohatil, a jednak došlo v jistém smyslu ke zkompletování soukromoprávních nároků, jejichž uspokojení může poškozený dosáhnout již v rámci trestního řízení[40]. Před uvedenou novelou neměl poškozený jinou možnost než se domáhat přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu v civilním řízení. Podle důvodové zprávy ke zmíněné novele[41] však této možnosti poškození nevyužívali příliš často (např. patrně z důvodu, že přirozenou reakcí na prožité trauma bývá snaha „na celou věc co nejrychleji zapomenout" a neprodlužovat tak dobu, kdy je toto trauma projednáváno před orgány veřejné moci).

Zákon č. 45/2013 Sb. (o obětech trestných činů) taktéž poměrně podstatně změnil oprávnění poškozeného, a to zejména následujícími ustanoveními (uváděna jsou pouze čísla paragrafů; bližší popis oprávnění je uveden v podkapitole 1.1): § 44 odst. 4; § 51a; § 55 odst. 1 písm. c); § 104a; § 160 odst. 2; § 166 odst. 1, 2; § 201 odst. 2; § 212a TŘ. Touto novelou však byla dána poškozenému i jedna podstatná povinnost, a to doložit důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení, pokud podává návrh, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal (§ 43 odst. 3 TŘ). Uvedeným zákonem byla taktéž podstatně změněna (rozšířena) oprávnění zmocněnce poškozeného, a to zejména v ustanovení § 51 odst. 2, 3 a 4 TŘ (bližší popsání oprávnění jsou uvedena v podkapitole 1.2). Zmocněncem poškozeného dále může výslovně být (od uvedené novely) i právnická osoba a dále zmocněnec může být současně i důvěrníkem podle zákona o obětech. Přijetím zákona o obětech a s tím souvisejícím novelizováním trestního řádu došlo k zásadnímu rozšíření procesních práv poškozeného o práva, kterými se postavení poškozeného (a oprávnění jeho

[40] JELÍNEK, J., GŘIVNA, T.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu,* s. 79. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

[41] Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, obecná část, s. 1. In: *ASPI* [právní informační systém], literatura k zákonu č. 181/2011 Sb. [cit. 25.2.2014].

zmocněnce) velice přiblížilo postavení obviněného (a oprávnění obhajoby). Dále došlo ke zvýšení ochrany poškozeného, který je obětí, před sekundární viktimizací a zároveň poškozený získal právo učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na dosavadní život, a právo na účast důvěrníka při procesních úkonech.

2.2.2 Oběť v trestním řízení

Legislativní proces vedoucí k přijetí zákona o obětech byl započat na podzim roku 2011, kdy Ministerstvo spravedlnosti předložilo vládě příslušný návrh zákona. Po prvotním vrácení návrhu zákona k dopracování byl návrh zákona vládou schválen dne 15.2.2012. Po dlouhých deseti měsících byl návrh zákona schválen Poslaneckou sněmovnou. Senát návrh schválil dne 2.1.2013 a prezident jej podepsal dne 11.2.2013. Účinnost zákona o obětech nastávala postupně celkem na čtyřikrát – nejprve dne 25.2.2013 nabyly účinnosti některé změny občanského soudního řádu a exekučního řádu, dne 1.4.2013 nabyla účinnosti např. ustanovení vztahující se k subjektům poskytujícím pomoc obětem trestné činnosti, ustanovení o akreditaci a zmocňovací ustanovení pro Ministerstvo spravedlnosti k vydání vyhlášky upravující standardy kvality poskytovaných služeb. Dne 1.5.2013 nabyla účinnosti ustanovení týkající se směnečného platebního rozkazu (jednalo se o tak často kritizovaný přílepek, který nijak nesouvisel s obětí v trestním řízení). Nakonec dne 1.8.2013 byla započata účinnost ostatních ustanovení vztahujících se k oběti. Samotný zákon o obětech obsahuje celkem 62 paragrafů a skládá se z 13 částí.

Před nabytím účinnosti zákona o obětech byla práva obětí roztříštěna do několika jiných zákonů. Například procesní práva obětí – poškozených byla upravena v trestním řádu. Právo oběti na peněžitou pomoc ze strany státu bylo obsaženo v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (peněžní částky však byly nižší a byly přiznávány nižšímu okruhu oprávněných osob). A sociální služby, jako např. služby sociální prevence a sociálního poradenství, byly obětem poskytovány na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Česká republika se při snaze o zlepšení postavení obětí, a aby implementovala závazky vyplývající z předpisů Evropské unie, vydala cestou komplexního samostatného zákona, ač byla ještě možnost novelizace stávajících souvisejících právních předpisů. Postupovali jsme tedy stejně jako např. Švýcarsko, Rumunsko, Kanada, Německo, které také mají samostatnou komplexní právní úpravu ochraňující oběti. Opačným způsobem se vydalo např. Slovensko a Rakousko, které novelizovaly stávající předpisy[42].

Zákon o obětech tedy má komplexně pomoci obětem trestné činnosti zabránit jejich sekundární viktimizaci, zajistit vyčerpávající informovanost obětí o jejich právech a ve stanovených případech i pomoci obětem prostřednictvím peněžité pomoci. Stát na sebe přebírá určitou míru zodpovědnosti, že když už nedokázal zabránit spáchání trestného činu, pokouší se alespoň zmírnit škodlivé následky a předejít dalšímu negativnímu působení na oběť.

Zákon o obětech souhrnně upravuje mimoprocesní práva oběti (tak aby nebyla roztříštěna do více předpisů).

2.3 Zhodnocení české právní úpravy ve vztahu k požadavkům předpisů EU

Důvodová zpráva k návrhu zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů uvádí, že navrhovaný zákon o obětech přihlíží i k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestných činů (stávající Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012).

Naopak stávající odborná literatura – zákon o obětech s komentářem[43] uvádí, že na Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012 již zákonodárce nereagoval a zákon o obětech trestných činů bude muset být

[42] Důvodová zpráva k návrhu zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, sněmovní tisk č. 617, s. 39, 40 a 44. [online; cit. 25.2.2014]. Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0

[43] JELÍNEK, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*, s. 12-13. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-49-6.

novelizován. Jako zásadní problém zákona o obětech trestných činů ve vztahu k uvedené směrnici je považována skutečnost, že *„zákon nereflektuje vývoj v přístupu k prvnímu poskytování informací oběti, který reprezentuje uvedená směrnice a který vychází z koncepce rámcového rozhodnutí, jež dostatečným způsobem nezohledňuje konkrétní potřeby a osobní situaci oběti, které mohou v dané chvíli existovat*“.

Článek 4 Směrnice 2012/29/EU ve vyjmenovaných informacích, které mají být poskytnuty obětem bez zbytečného odkladu od jejich prvního kontaktu s příslušným orgánem, uvádí kromě jiných i *„jak a za jakých podmínek mají právo na tlumočení a překlad*“; *„dostupné služby restorativní justice*“ a *„jak a za jakých podmínek mohou být nahrazeny výdaje vzniklé v důsledku jejich účasti na trestním řízení*“. A je zároveň pravdou, že tyto informace nejsou vyjmenovány v § 8 ZOB, ve kterém jsou specifikovány informace předávané oběti při jejím prvním kontaktu s Policií ČR nebo policejním orgánem (ev. státním zástupcem). Podmínky tlumočení a překladu jsou ale stanoveny v § 12 ZOB a dále v § 2 odst. 14 TŘ. Na dostupné služby restorativní justice je zprostředkovaně odkazováno s podáním informace podle § 8 odst. 1 písm. b) ZOB, kdy je informováno o subjektech zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, které poskytují odbornou pomoc, což mj. obsahuje restorativní programy. Co se týče náhrady nákladů vzniklých v důsledku účasti obětí na úkonech trestního řízení, tak o těchto nárocích jsou oběti vždy vyrozuměny jak v písemných předvoláních k předmětným úkonům, tak i v rámci poučení předcházejících samotnému úkonu. Tedy o těchto nárocích se dozví, ač ne třeba ihned při prvním kontaktu s orgány činnými v trestním řízení – i když zpravidla se oběť k celé věci bezodkladně vyjadřuje v rámci podání vysvětlení podle § 158 odst. 6 TŘ, kdy je o těchto nárocích vyrozuměna. Poškozený však kromě uvedených náhrad vzniklých výdajů může mít i další nároky vůči státu, a to např. podle § 151a odst. 1 TŘ, kdy stát za stanovených podmínek nese náklady na znalecký posudek, který poškozený vyžádal, a dále podle § 51a TŘ má nárok za stanovených podmínek na poskytnutí zmocněnce bezplatně nebo za sníženou odměnu, a bylo by tedy

nepochybně vhodné, aby se o tom oběť při prvním kontaktu dozvěděla, jak to ostatně předpokládá uvedená Směrnice.

Podle čl. 7 Směrnice 2012/29/EU členské státy zajistí, aby *„v souladu s postavením oběti v příslušném systému trestního soudnictví byly obětem, které nerozumějí jazyku daného trestního řízení nebo tímto jazykem nemluví, při jejich účasti v trestním řízení na žádost bezplatně poskytnuty překlady informací nezbytných pro uplatnění jejich práv v trestním řízení do jazyka, jemuž rozumějí, a to v rozsahu, v jakém jsou tyto informace obětem poskytovány. Překlady takových informací přinejmenším zahrnují jakékoli rozhodnutí, jímž se ukončuje trestní řízení související s trestným činem, který byl na oběti spáchán*“. V současné době nejsou meritorní rozhodnutí automaticky překládána do příslušného cizího jazyka oběti a v některých případech by to mohlo být i časově a finančně náročné (např. u sériové či hospodářské trestné činnosti, kdy jsou meritorní rozhodnutí často velice obsáhlá a konkrétní zahraniční oběti v celém rozhodnutí může být věnováno pouze několik pasáží). Toto by se ale dalo řešit např. překladem těch částí rozhodnutí, které se nějakým způsobem dotýkají dané oběti.

Ve znění Směrnice 2012/29/EU a zákona o obětech samozřejmě dále nacházíme určité drobné odlišnosti v některých výrazech či definicích, jako např. uvedená směrnice u definice oběti uvádí [čl. 2 odst. 1 písm. a) ii)], že obětí je “rodinný příslušník osoby, jejíž smrt byla přímo způsobena trestným činem, a který v důsledku smrti této osoby utrpěl újmu”, zatímco zákon o obětech při výčtu osob, které jsou obětí v případě smrti způsobené trestným činem, neuvádí podmínku, že by pozůstalá osoba musela utrpět újmu (blíže viz § 2 odst. 3 ZOB). Tento příklad však samozřejmě neznázorňuje nenaplnění cíle uvedené směrnice do národní úpravy, naopak národní úprava pojem oběti upravuje šířeji (v čemž není problém, protože Směrnice stanovuje jen určitý minimální standard) i o osoby (pozůstalé), které s usmrcenou osobou např. po dlouhou dobu vůbec nebyly v kontaktu a zřejmě tak nemusely utrpět přímou újmu. Tento problém však bude blíže řešen v kapitole 3.

Další bod k zamyšlení a posouzení souladu naší národní právní úpravy s právem EU může být čl. 20 písm. a) a b) Směrnice 2012/29/EU, který uvádí, že „aniž jsou dotčena práva na obhajobu a v souladu s pravidly pro soudní rozhodování zajistí členské státy, aby během vyšetřování trestného činu

a) byly výslechy vedeny bez zbytečného prodlení po podání trestního oznámení příslušnému orgánu;
b) byl počet výslechů oběti omezen na minimum, a aby tyto výslechy byly prováděny pouze tehdy, pokud je to naprosto nezbytné pro účely vyšetřování trestného činu.

Náš stávající trestní řád používá podání vysvětlení podle § 158 odst. 6 TŘ, které zpravidla není využitelné v řízení před soudem jako důkaz[44], a dále výslech svědka, který sice již je při splnění zákonných podmínek použitelný jako důkaz v řízení před soudem, ačkoliv byl proveden v přípravném řízení po zahájení trestního stíhání (s výslechem svědka se v přípravném řízení nejčastěji setkáváme u tzv. rozšířeného vyšetřování[45] – v tomto případě tedy osoba nejprve podá vysvětlení, pak je v přípravném řízení vyslechnuta jako svědek a následně bývá opětovně vyslechnuta jako svědek v řízení před soudem; pokud se v průběhu vyšetřování rozšíří stíhání o dalšího obviněného, bývá znovu vyslechnuta jako svědek ještě i v přípravném řízení, aby se jeho výslechu mohl zúčastnit obhájce nového obviněného). Dále samozřejmě trestní řád umožňuje provedení výslechu svědka jako neodkladného či neopakovatelného úkonu, toto provedení je však zákonem velice limitováno. Zákon o obětech sice v § 18 odst. 1 a § 20 odst. 3 ZOB uvádí důvody, kdy u otázek směřujících do intimní oblasti nebo u zvlášť zranitelné oběti by výslech měl být proveden tak, aby nemusel být později opakován, výše uvedené ustanovení směrnice se však neomezuje pouze na tyto situace, a proto by zde mohl být rozpor. Nicméně ale na začátku citovaného ustanovení příslušného článku je uvedeno, „aniž

[44] Podle § 158 odst. 6 TŘ lze úřední záznam o podání vysvětlení v řízení před soudem použít jako důkaz pouze za podmínek stanovených trestním řádem – tím je ustanovení § 211 odst. 6 TŘ, dle kterého lze se souhlasem státního zástupce a obžalovaného v hlavním líčení číst i úřední záznamy, a dále ustanovení 314d odst. 2 TŘ, dle kterého lze v řízení před samosoudcem se souhlasem státního zástupce a obviněného přečíst i úřední záznamy.
[45] Tzv. rozšířené vyšetřování je upraveno § 168 až 170 TŘ.

jsou dotčena práva na obhajobu“, dá se tedy argumentovat, že z důvodu zajištění práva na obhajobu, které je u nás velice široké, jinak postupovat nelze. Pokud by byl zájem na skutečném omezení počtu výslechů obětí, muselo by být umožněno provést výslech svědka bezprostředně po spáchání trestného činu (kdy se ale ještě nevede trestní stíhání a není tedy žádný obhájce), přičemž tento výslech by musel být audiovizuálně dokumentován (včetně poučení) a pokud by v budoucnu vyvstala potřeba doplňujícího výslechu, již by se pouze navazovalo na provedenou výpověď. Při audiovizuální dokumentaci výslechu by nikdo nemohl obviňovat policejní orgán z nesprávné protokolace, provádění nátlaku či zastrašování svědka apod. Toto by však vyžadovalo zásadnější úpravu trestního řádu a nejprve se s ní dá počítat až s přijetím zcela nového trestního řádu, o kterém se již delší dobu diskutuje. Ač se v poslední době poměrně hodně hovoří o zjednodušení přípravného trestního řízení z důvodu, aby nemusely být výslechy často opakovány, osobně se domnívám, že tyto úvahy budou ve veliké míře narážet na loby advokátů, kteří z pochopitelných důvodů budou zásadně proti, jelikož by se jim tím podstatným způsobem omezila možnost jejich příjmů (méně úkonů = menší odměna advokáta) – svůj nesouhlas však samozřejmě budou nepochybně odůvodňovat nepřijatelným omezováním práv obhajoby, vznikáním policejního státu apod.

Po zhodnocení uvedeného se domnívám, že zákon o obětech sice dostatečným způsobem garantuje základní požadavky Směrnice 2012/29/EU, nicméně některé podrobnosti ohledně informování oběti ihned při prvním kontaktu nyní nejsou zcela naplněny a za účelem plné implementace informování obětí trestné činnosti by Česká republika měla provést drobné změny v národní právní úpravě. Po upřesnění poskytovaných informací při prvním kontaktu s obětí by již České republice neměla hrozit výtka ze strany orgánů Evropské unie z důvodu nedostatečné implementace jakýchkoliv ustanovení této Směrnice. Lhůta pro implementaci Směrnice 2012/29/EU je do 16. listopadu 2015.

Nicméně i bez potřeby novelizace zákona o obětech z důvodu zpřesnění národní legislativy ohledně poskytování informací při prvním kontaktu z důvodu uvedené

Směrnice by se stejně novelizace zákona o obětech dala zcela nepochybně očekávat. Dnešní doba je pověstná značným množstvím novelizací jednotlivých zákonů a je velice nepravděpodobné, že by se zrovna zákonu o obětech toto pravidlo dnešní doby vyhnulo. Ostatně v následující kapitole bude věnována pozornost problémům, které vyvstaly v souvislosti s účinností zákona o obětech a je tedy předpoklad, že některé z nastíněných problémů povedou až k novelizaci tohoto zákona.

3 Problémy související s přijetím zákona o obětech a úvahy de lege ferenda

V souladu s přijetím zákona o obětech se začaly objevovat určité problémy, které budou v této kapitole nastíněny společně s případnými návrhy na jejich řešení.

V souladu se zákonem o obětech přibyla poškozeným a obětem trestné činnosti nová oprávnění, o kterých je bylo pochopitelně nutné poučit. Jelikož však nebylo stanoveno žádným přechodným ustanovením, do jaké doby od započetí účinnosti zákona tak bylo nutné učinit, vyplývala orgánům činným v trestním řízení v probíhajících a dosud neskončených trestních řízeních povinnost nejpozději okamžikem 1.8.2013 poskytnou obětem základní informace a poučit je o nových právech a právu oběti být takto poučena[46]. Toto bylo samozřejmě k uvedenému datu technicky jen těžko proveditelné, když ani nebyly v dostatečném předstihu k dispozici příslušné formuláře (poučení).

Velice negativně začali jak orgány činné v trestním řízení, tak i samotné oběti/poškození vnímat množství nových poučení (celkem se jedná až o těžko uvěřitelných zhruba 10 stran textu poučení – poučení oběti, poučení poškozeného, poučení v rámci sepsání protokolu o trestním oznámení či sepsání úředního záznamu o podání vysvětlení a poučení o poskytování informací o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných), se kterými mají být poškození a oběti seznámeni. Došlo k velikému nárůstu administrativy, což je spojeno i s vyššími finančními náklady a prodloužením doby trestního řízení. Někteří poškození/oběti vůbec nestojí o nově poskytovanou péči, která je samozřejmě stojí více času, nicméně podle stávající legislativy není možné např. upustit od povinného předání některých informací. V tomto případě by tedy bylo vhodné doplnit příslušné předpisy o ustanovení zohledňující přání oběti, a pokud by nepožadovala poskytnutí některých informací, nemusely by se jí povinně poskytovat.

[46] Dokument *„Zásadní dopady zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, do trestního řízení“*, vypracovaný Analytickým a legislativním odborem Vrchního státního zastupitelství ze dne 24. 7. 2013 (9 SPR 106/2013-49).

Podle § 2 odst. 3 ZOB byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich. Podle této definice však je za oběť považována i taková osoba, která se s usmrceným např. vůbec nestýkala a je tedy velice sporné, zda by se s ní mělo zacházet jako s obětí (včetně všech práv, které zákon oběti přiznává). U tohoto ustanovení by tedy bylo nanejvýš vhodné definici oběti doplnit o slova: „utrpěl-li v důsledku smrti této osoby újmu“, jak to ostatně upravuje i Směrnice 2012/29/EU v čl. 2 odst. 1. Podle čl. 2 odst. 2 Směrnice jsou členské státy dokonce oprávněny zavést postupy pro omezení počtu rodinných příslušníků, kteří mohou využívat práv stanovených touto směrnicí při zohlednění konkrétních okolností každého případu.

V souladu s oprávněním zmocněnce poškozeného účastnit se vyšetřovacích úkonů a právem klást svědkům a obviněným otázky vyvstala za situace, kdy zmocněncem může být i laik bez právního vzdělání, obava, aby nedocházelo v přílišné míře k nesprávnému kladení otázek (kapciózní a sugestivní[47]) a celkově k narušování řádného průběhu úkonu. Ovšem, pokud by byla stanovena nutnost využívat pouze služeb advokáta, došlo by na druhé straně k jistému omezení práv poškozeného, protože zmocněnec advokát by byl nepochybně nákladnější. Ostatně je starostí orgánů činných v trestním řízení, aby řádným poučením přítomných osob zajistily řádný průběh úkonu. Ovšem nezpochybnitelným faktem tohoto nového oprávnění je další zvýšení nákladů a administrativní náročnosti v souvislosti s vyrozumíváním zmocněnců s plánovanými úkony a případně i s následným proplácením zmocněnců, pokud by byl zmocněnec poskytnut podle § 51a TŘ poškozené osobě bezplatně nebo za sníženou odměnu.

U nové možnosti zasílání opisu usnesení o zahájení trestního stíhání též poškozenému podle § 160 odst. 2 TŘ není stanoven termín, kdy tak má být učiněno.

[47] Kapciózní otázky jsou otázky obsahující klamavé a nepravdivé okolnosti a sugestivní otázky jsou otázky obsahující okolnosti, které se mají teprve zjistit z výpovědi; kladení takovýchto otázek je u výslechu obviněného zakázáno v § 92 odst. 3 TŘ a u výslechu svědka zakázáno v § 101 odst. 3 TŘ.

Logickým výkladem však lze dovodit, že tento opis by měl být zaslán až po doručení usnesení obviněnému (nebo obhájci v případě řízení proti uprchlému), protože právní účinky nastávají právě až doručením tohoto usnesení obviněnému. Zásadní problém by však mohl být spatřován v tom, že se takové usnesení doručí poškozenému, který bude následně vyslýchán jako svědek a v této fázi hrozí, že poškozený bude vypovídat již nejen o tom, co vnímal svými smysly, ale i o tom, co se dozvěděl z usnesení o zahájení trestního stíhání, což může někdy i nevědomky zaměňovat.

Sporným bodem se taktéž jeví stanovení doby trvání „prvního kontaktu s obětí trestného činu“, jak ho uvádí § 8 odst. 1 ZOB. Zda je to pouze např. první setkání oběti s příslušníkem Policie ČR vykonávajícím hlídku nebo až doba do opuštění policejní služebny (na kterou byla oběť dovedena uvedeným příslušníkem Policie ČR), resp. do doby, kdy je s obětí na služebně policie např. sepisován protokol o trestním oznámení nebo úřední záznam o podaném vysvětlení podle § 158 odst. 6. TŘ. Čistě prakticky by za první kontakt měla být považována doba do opuštění policejního oddělení nebo do zahájení protokolace trestního oznámení, protože je poněkud komplikované, aby policisté konající např. pěší hlídku disponovali příslušnými formuláři se základními informacemi pro oběť, jak to předpokládá ust. § 8 odst. 1 ZOB.

Poněkud nepraktické se v některých případech jeví ustanovení § 11 odst. 1 písm. a) ZOB, dle kterého se na žádost oběti poskytne mj. pravomocné rozhodnutí, kterým se trestní řízení končí. Například v případě odložení věci podle § 159a TŘ či zastavení trestního stíhání podle § 172 TŘ bude nejprve nutné usnesení zaslat poškozenému s poučením o možnosti podat stížnost proti rozhodnutí a po nabytí právní moci se té samé osobě – oběti zašle opět to samé rozhodnutí, avšak teď již s vyznačením právní moci. Přinejmenším se jedná o opětovné a dosti neúčelné navýšení nákladů trestního řízení.

Další otázka vyvstává s řešením hypotetického opomenutí vyrozumění zmocněnce poškozeného o nějakém úkonu/výslechu, o kterém však chtěl být vyrozuměn.

Přestože by z výslechu nakonec nic podstatného pro tohoto zmocněnce/poškozeného nevyplynulo (co by souviselo s uplatněním jeho práv), stále by zde zůstávalo opomenutí vyrozumění a s tím související otázka o využitelnosti tohoto úkonu (svědecké výpovědi) pro další řízení před soudem, neboť obecným předpokladem takové použitelnosti je to, že výslech byl proveden v souladu s trestním řádem. Je tedy možné, že by úkon byl rozporován obhajobou jako úkon provedený v rozporu s trestním řádem a tudíž nepoužitelný[48].

[48] BASÍK, M. *K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevylévali i dítě*. In: *ASPI* [právní informační systém], literatura k zákonu č. 45/2013 Sb. [cit. 25.2.2014].

Závěr

V rámci bakalářské práce bylo v souladu se zadáním práce a v úvodu stanovenými cíly popsáno postavení poškozeného a oběti trestného činu podle trestního řádu a zákona o obětech. Byla podrobně uvedena jejich práva a došlo k vzájemnému porovnání těchto subjektů. Jednotlivá práva byla uváděna v pořadí odpovídajícím jejich řazení v trestním řádu a zákonu o obětech. Při popisování práv poškozeného a oběti v trestním řízení byly uváděny i poměrně obsáhlé přepisy práv z právních předpisů, což ale bylo pro komplexnost problematiky nezbytné. Bylo vysvětleno, že poškozený je procesní stranou trestního řízení, který může uplatňovat své nároky v rámci trestního řízení vůči pachateli, zatímco oběť je adresátem zvláštní péče poskytované státem, který by měl ze své pozice minimalizovat negativní následky způsobené oběti trestného činu, když už spáchanému trestnému činu nedokázal zabránit. Obětí může být pouze fyzická osoba (i podnikající fyzická osoba), zatímco poškozeným může být fyzická i právnická osoba a případně i stát. Na druhou stranu za oběť se považuje i široký okruh pozůstalých po osobě, které byla trestným činem způsobena smrt. Z určitého pohledu je tedy pojem poškozený k oběti širší a z jiného naopak užší.

Po zhodnocení práv obou subjektů můžeme konstatovat, že současná právní úprava poskytuje dostatečné možnosti poškozenému domoci se v penězích náhrady škody nebo nemajetkové újmy, jež mu byla trestným činem způsobena, anebo vydání bezdůvodného obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal (samozřejmě za předpokladu, že obžalovaný nějaký majetek vůbec vlastní). Oběti jsou navíc poskytnuty možnosti k předejití sekundární viktimizace a za stanovených podmínek i poskytnutí peněžité pomoci. Je ovšem záhodno, aby policisté (a další příslušníci ostatních policejních orgánů), státní zástupci a soudci v plné míře umožňovali uplatnění práv poškozeného a oběti a o těchto právech je řádně informovali tak, aby došlo ke skutečné ochraně před druhotnou újmou a domožení se svých oprávněných nároků. Společně s přijetím zákona o obětech vlastně došlo

k výraznému přiblížení oprávnění poškozeného k oprávnění obviněného a oprávnění zmocněnce poškozeného k oprávnění obhájce.

V práci byla dále popsána příslušná právní úprava týkající se obou subjektů, byly uvedeny a zdůvodněny nedávné změny těchto předpisů a po jejich porovnání a zanalyzování se domnívám, že v základních rysech je národní úprava v souladu s evropskou úpravou, pouze ve stanovení prvotních informací poskytovaných povinně oběti policistou, policejním orgánem nebo státním zástupcem je drobný nesoulad, jelikož Směrnice 2012/29/EU požaduje poskytnutí více informací obětem při jejich prvním kontaktu s orgány činnými v trestním řízení, než jak to upravuje zákon o obětech. Drobnou novelou zákona o obětech by se tento nesoulad tedy nepochybně vyřešil.

Byly nastíněny problémy, které souvisí s aplikací nového zákona o obětech, přičemž tyto problémy zcela jistě povedou k prodloužení délky trestního řízení a zvýšení administrativy a nákladů státu. Dále bylo uvedeno, že např. povinné dosti obsáhlé poučení oběti je negativně vnímáno dokonce samotnými oběťmi a dále jako problém může do budoucna v některých případech být zasílání opisu usnesení o zahájení trestního stíhání poškozenému, který však ještě nebyl vyslechnut jako svědek a jeho budoucí výpověď může být teoreticky ovlivněna i skutečnostmi uvedenými právě v uvedeném usnesení. Výpověď poškozeného před soudem ještě může být ovlivněna i z podkladů, se kterými měl poškozený právo se seznámit na konci vyšetřování v rámci prostudování spisu. Do budoucna můžeme očekávat drobné změny ve výkladech některých institutů v souvislosti s budoucí judikaturou soudů a případně i novelami zabývajícími se třeba i dalšími v práci popsanými problémy.

Domnívám se, že se mi všeobecně podařilo v rámci zpracování bakalářské práce splnit vytyčené cíle a doufám, že popsané problémy a některé návrhy jejich řešení budou prospěšné pro případné budoucí právní změny vztahující se k poškozenému a oběti v trestním řízení.

Seznam použitých pramenů

Primární prameny

Předpisy Evropské unie

Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů přijatá dne 24. listopadu 1983 ve Štrasburku, ratifikována Českou republikou dne 15. října 1999 - č. 141/2000 Sb. m. s.

Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení oběti v trestním řízení (již nahrazené Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU).

Směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování oběti trestných činů.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně oběti, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

Právní předpisy České republiky

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Dnes již neúčinný zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

Sekundární prameny

BASÍK, M. *K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevylévali i dítě*. In: *ASPI* [právní informační systém], literatura k zákonu č. 45/2013 Sb. [cit. 25.2.2014].

FRYŠTÁK, M. a kolektiv. *Trestní právo procesní.* 3. aktualizované vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2012. 275 s. ISBN 978-80-7418-160-3.

JELÍNEK, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013, 264 s. ISBN 978-80-87576-49-6.

JELÍNEK, J., GŘIVNA, T.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.

STŘÍŽ, I., POLÁK, P., FENYK, J., HÁJEK, R. *Trestní zákoník a Trestní řád Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 2. díl trestní řád*. Praha: Linde Praha, 2010. 1184 s. ISBN 978-80-7201-80-31.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář.* 7 vydání. Praha: C.H.Beck 2013. 1920 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2012, 664 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

Dokument „*Zásadní dopady zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, do trestního řízení*“, vypracovaný Analytickým a legislativním odborem Vrchního státního zastupitelství v Praze ze dne 24. 7. 2013, sp. zn. 9 SPR 106/2013-49.

Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, 3 s. In: *ASPI* [právní informační systém], literatura k zákonu č. 181/2011 Sb. [cit. 25.2.2014].

Soudní rozhodnutí (judikatura)

Usnesení Nejvyššího soudu ČSR, sp. zn. 2 Cz 14/73. *Lhůta k uplatnění nároku na náhradu škody.* In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 25.2.2014].

Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 14. února 1986, sp.zn. 1 To 7/86. *Opatrovník dítěte v trestním řízení*. In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. září 2005, sp. zn. 8 Tdo 1019/2005*. Adhezní řízení a úmrtí poškozeného*. In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. dubna 2011, sp. zn. 25 Cdo 3300/2010. Stavění běhu promlčecí doby. In: ASPI [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2012, sp. zn. 8 Tdo 539/2012. *Účinky nesprávného použití § 206 odst. 3 tr. řádu.* In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. února 2013, sp. zn. 11 Tdo 93/2013. *Uplatnění nároku poškozeného a povinnost soudu při rozhodování o něm*. In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 20.3.2014].

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. června 2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013. *Rozhodování o majetkové a nemajetkové újmě v adhezním řízení.* In: *ASPI* [právní informační systém], judikatura k § 43 zákona č. 141/1961 Sb. [cit. 25.2.2014].

Elektronické prameny

Důvodová zpráva k návrhu zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, sněmovní tisk č. 617 [online]. 79 s. [cit. 25.2.2014]. Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0

EUROPA – Nařízení, směrnice a další právní akty [on-line; cit. 25.2.2014]. Dostupné z http://europa.eu/eu-law/decision-making/legal-acts/index_cs.htm.

Metodika k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, zpracovaná pplk. Mgr. Markétou Kalouskovou z Odboru obecné kriminality Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky, bez bližšího číselného označení či data vzniku, 36 s. [on-line; cit. 25.2.2014]. Dostupné z vnitřních intranetových stránek Ministerstva vnitra ČR: http://portal.pcr.cz/nppskpv/uskpv/ook/_layouts/WordViewer.aspx?id=/nppskpv/uskpv/ook/Metodika/Z%C3%A1kon%20%C4%8D.%2045_2013%20Sb.%20O%20ob%C4%9Btech%20trestn%C3%BDch%20%C4%8Din%C5%AF/METODIKA%20z%C3%A1kon%2045_2013%20Sb,%20o%20ob%C4%9Btech%20trestn%C3%BDch%20%C4%8Din%C5%AF.doc&Source=http%3A%2F%2Fportal%2Epcr%2Ecz%2Fnppskpv%2Fuskpv%2Fook%2FSitePages%2FDomovskaStranka%2Easpx%3FRootFolder%3D%252fnppskpv%252fuskpv%252fook%252fMetodika%252fZ%25c3%25a1kon%2520%25c4%258d%252e%252045%255f2013%2520Sb%252e%2520O%2520ob%25c4%259btech%2520trestn%25c3%25bdch%2520%25c4%258din%25c5%25af%26FolderCTID%3D%26View%3D%257b9C972207%252dDBA1%252d4A13%252d934D%252dE1E18588E327%257d&DefaultItemOpen=1

Sdělení Analytického a legislativního odboru Nejvyššího státního zastupitelství z 21.8.2013 (1 SL 753/2013), adresované řediteli Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia Policie ČR za základě žádosti o stanovisko k otázce, „zda je obětí trestného činu ve smyslu § 2 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, rovněž osoba samostatně výdělečně činná“, [on-line]. 3 s. [cit. 25.2.2014]. Dostupné z vnitřních intranetových stránek Ministerstva vnitra ČR:
http://portal.pcr.cz/nppskpv/uskpv/ook/Metodika/Zákon%20č.%2045_2013%20Sb.%20O%20obětech%20trestných%20činů/Stanovisko%20NSZ%20k%20OSVČ.pdf

Sdělení Analytického a legislativního odboru Nejvyššího státního zastupitelství z 6.12.2013 (1 SL 780/2013) adresované řediteli Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia Policie ČR na základě žádosti o stanovisko k otázce, „zda je uložena orgánům činným v trestním řízení povinnost přeložit písemnosti uvedené ve spise (resp. přibrat tlumočníka), s nimiž se lze seznamovat při možnosti prostudovat spis při skončení vyšetřování, jestliže poškozený prohlásí, že žádá takové písemnosti přeložit“, [on-line]. 4 s. [cit. 25.2.2014]. Dostupné z vnitřních intranetových stránek Ministerstva vnitra ČR:
http://portal.pcr.cz/nppskpv/uskpv/Metodika/Stanovisko%20NSZ%20k%20§%2016 6%20TrŘ%20-%20poškozený%20a%20právo%20na%20tlumočníka.PDF